

آزموده‌ها

نگاهی به تجربیات

و نیازهای روحانیون در حج و عمره

معاونت امور روحانیون عتبات عالیات نظام جمهوری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آزموده ها

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	آزموده ها جلد ۷
۹	مشخصات کتاب
۹	اشاره
۱۰	مقدمه
۱۴	بخش اول: مبانی و اصول تبلیغ
۱۴	تبلیغ
۱۵	ضرورت و اهمیت تبلیغ
۱۶	اهداف تبلیغ دین
۱۹	ارکان تبلیغ
۱۹	الف- پیام و اهمیت آن
۱۹	اشاره
۱۹	ویژگیهای پیام
۲۳	ب- پیام گزار
۲۳	اشاره
۲۴	ویژگیها
۲۴	اشاره
۲۷	چگونه شرح صدر یابیم؟
۲۹	چگونه یک پیام گزار عقیف باشیم:
۳۱	چگونه یک پیامگزار مردمی باشیم:
۳۲	ج- پیام گیرنده
۳۲	شیوه های تبلیغ
۳۳	گونه شناسی شیوه

۳۵	بخش دوم: رهنمودهای تبلیغی به مبلغان - حضرت امام (ره) - رهبر معظم انقلاب اسلامی
۳۵	اشاره
۳۵	رهنمودهای حضرت امام خمینی ره به روحانیون کاروانها
۴۰	رهنمودهای مقام معظم رهبری به روحانیون کاروانها
۴۲	توصیه های معاونت امور روحانیون
۴۴	بخش سوم: تجربه ها و توصیه ها
۴۴	اشاره
۴۴	توصیه به مسئولین
۴۹	توصیه به مدیران
۵۱	توصیه به رابطین
۵۱	عوامل موفقیت روحانی، معین و معینه
۵۸	توصیه های مربوط به جلسات قبل از سفر
۵۸	مسائل کلی
۵۹	در بیان احکام و مناسک
۶۲	نماز جمعه، جماعت و تحیت
۶۳	توصیه ها
۶۶	بخش چهارم: نگاهی گذرا به ابعاد عبادی و سیاسی حج
۶۶	معارف حج
۶۶	بعد عبادی
۷۰	بعد سیاسی حج
۷۳	بخش پنجم: در حرمین شریفین
۷۳	مسجدالحرام
۷۴	شناساندن قسمتهای مختلف مسجدالحرام
۷۴	الف- ارکان

- ب- نکات دیگری که روحانیون باید مدنظر داشته باشند: ۷۶
- ج- توصیه به پرهیز از موارد ذیل در مسجدالحرام ۷۷
- مسجد التبی ۷۸
- شناساندن اماکن موجود در مسجدالنبی ۷۹
- توصیه ها ۸۰
- بقیع ۸۲
- توصیه ها ۸۲
- بخش ششم: وباز هم تجربه و توصیه ۸۴
- زائران ۸۴
- توصیه های کلی ۸۴
- زائران جوان و تحصیلکرده ها ۸۶
- توصیه ها ۸۷
- بانوان زائر ۸۸
- اوقات فراغت زائران ۹۲
- آداب دعا ۹۵
- توصیه هایی پیرامون اعمال ۹۶
- احرام ۹۷
- طواف ۹۷
- نماز طواف ۹۹
- سعی صفا و مروه ۱۰۰
- تقصیر ۱۰۰
- توصیه های کلی در ایام تشریق ۱۰۱
- عرفات ۱۰۳
- مشعر ۱۰۴

۱۰۸	قربانی
۱۰۹	اعمال مکه
۱۱۰	بخش هفتم: در انتظار دیداری دوباره
۱۱۰	وداع
۱۱۰	الف- مسجدالحرام
۱۱۱	ب- مسجدالنبی
۱۱۱	ج- بقیع
۱۱۲	ره آورد سفر حج
۱۱۴	فهرست منابع
۱۱۶	درباره مرکز

آزموده ها جلد ۷

مشخصات کتاب

نام کتاب: آزموده ها

نویسنده: معاونت امور روحانیون

موضوع: مرجع

زبان: فارسی

ناشر: نشر مشعر

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

آزموده‌ها (۷) - نگاهی به تجربیات و نیازهای روحانیون در حج و عمره

مقدمه

حج جلوه‌های بارز از اعتلای دین حق و نمایشگر تمامیت اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه وآله) است. حج سفری معنوی است، که بندگان خداجوی به عشق و شوق لقای حق و در جهت تبعیت از دستورات الهی و پالایش روح خود به آن همت می‌گمارند. حج سیر متعالی است که با دل‌کندن از همه تعلقات دنیوی شروع می‌شود و تا دیدار یار در جهت کسب مدارج عالی بندگی ادامه می‌یابد. حج بهترین میعاد گاه ملل مسلمان است که در آن مسلمانان با یکدیگر آشنا می‌شوند و ضمن بررسی مشکلات، در صدد رفع آن برمی‌آیند. حج یادآور رنجها و مصائب چندین ساله پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در مسیر اعتلای اسلام و رستگاری بشریت است. در این رهگذر این روحانیون بزرگوار هستند که می‌توانند ضمن حفظ دستاوردهای نهضت و شریعت احمدی با تأسی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) و خاندان رسالت، هدایتگر خوبی برای زائران بیت الله الحرام باشند و با تبلیغ آموزه‌های دینی، زمینه‌های گرایش مردم را به دین تقویت نمایند.

بر همین اساس و به منظور ماندگار سازی و ترویج و تعمیق فرهنگ و معارف حج، کمیته تدوین معاونت امور

ص: ۳

روحانیون، طرح "ره آورد سفر حج" را برای اولین بار در سال ۱۳۸۳ برگزار کرد.

این طرح که در اولین مرحله- با توجه به محدودیتهای موجود- از روحانیون و معینهای کاروانها شروع شد، در مراحل و سالهای بعد به ثبت خاطرات و تجارب زائران بیت الله الحرام خواهد پرداخت.

سال گذشته در جلسه عمومی روحانیون حج، با تقدیم برگه ثبت ره آورد و آیین نامه نگارش آن، از روحانیون و معینهای محترم کاروانها خواسته شد ره آورد سفر خود را در سه بخش مستقل (خاطرات، شبها، توصیه ها و تجربه ها) نوشته و همراه با دفترچه کنترل اعمال به معاونت امور روحانیون ارسال نمایند.

خوشبختانه اولین دوره، با استقبال روحانیون مواجه شد و بیش از ۹۶ ظ اثر به معاونت امور روحانیون رسید. این آثار پس از جداسازی، طبقه بندی و تایپ و تصحیح به سایت معاونت وارد شد. همزمان با ورود اطلاعات، کار داوری آثار نیز آغاز شد و آثار برگزیده پس از چهار مرحله داوری انتخاب شدند تا در کنگره حج سال ۸۴ از آنها تجلیل و تقدیر به عمل آید.

در مرحله بعد، مجموعه اطلاعات جمع آوری شده برای بررسی، پردازش و بازنویسی در اختیار گروهی از نویسندگان، مؤلفان و فضیای حوزه قرار گرفت و در نتیجه مجموعه‌های سه جلدی با عنوان "ره آورد سفر حج" برای انتشار آماده شد.

از این مجموعه سه گانه، یکی هم "پیامهای ماندگار"

ص: ۴

است که بر مبنای توصیه‌ها و تجارب ارسالی روحانیون حج ۸۳ و با قلم روان و شیوای محقق و نویسنده ارجمند حجة الاسلام و المسلمین حمید نگارش تدوین شده است. جا دارد همین جا از پیگیریها و تلاشهای خستگی ناپذیر کمیته تدوین در برگزاری مطلوب اولین دوره ره آورد سفر حج و نیز از اهتمام و نغز اندیشی نویسنده محترم تجلیل و تقدیر به عمل آید. فرصت را مغتنم می‌شماریم و از همه روحانیون و معینهای محترم کاروانهای حج برای مشارکت فعال در طرح ره آورد سفر دعوت میکنیم.

منظور از مشارکت فعال، اهتمام روحانیون کاروانهای حج به نوشتن دقیق و مستند خاطرات، تجارب و توصیه‌هایی است که آگاهی از آنها را بویجه برای دیگر روحانیون حج مفید و ضروری میدانند. بی‌شک این رویکرد معلومات ارزشمند روحانیون را از حصارهای فردی و ذهنی خارج کرده و با عبور از مرزهای زمانی و جغرافیایی امکان انتقال و بهره‌وری را برای دیگر ملت‌ها و فرهنگ‌ها و نسل‌های آینده فراهم می‌آورد.

در پایان این فراز ضمن آرزوی توفیق روزافزون برای کلیه عوامل و خدمتگزاران حج و حاجیان توجه روحانیون محترم را به چند نکته جلب میکنیم:

- نقطه نظرات انتقادی، اصلاحی و تکمیلی خود را پیرامون این شماره از آزمون‌ها به نحو مقتضی برای معاونت ارسال فرمایید.
- در ثبت و نگارش ره آورد سفر حج امسال و سالهای

ص: ۵

بعد از تکرار و بازگویی نکاتی که در این شماره یا شماره های پیشین آمده است، خودداری فرمایید و صرفاً به ذکر مطالب و نکته های بدیع بسنده کنید.

- تجارب و توصیه های جدید و کاربردی خود را در مورد انجام صحیح و کامل اعمال و مناسک حج تدوین و بعد از موسم ارسال فرمایید.

- برای اطلاعات بیشتر درباره نحوه نوشتن ره آورد سفر حج و چارچوب ها و ضوابط آن، حتماً به آیین نامه طرح که به ضمیمه حکم مأموریت به شما تقدیم میشود، مراجعه فرمایید و آن را دقیقاً مطالعه فرمایید.

معاونت امور روحانیون

بعثه مقام معظم رهبری

پاییز ۸۴

ص: ۶

بخش اول: مبانی و اصول تبلیغ**تبلیغ**

دین مقدس اسلام برترین پیام آسمانی را برای هدایت و سعادت انسان به ارمغان آورده است. این پیام را پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) در قالب بشارت به نیکیها و انذار از بدیها به مردم جهان رسانیده است. قرآن کریم به پیامبر (صلی الله علیه و آله) میفرماید: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا (۱) و ما تو را جز برای همه مردم نفرستادیم تا آنها را به پاداش الهی بشارت دهی و از عذاب او بترسانی.

کوششهای پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن گاه به بار مینشیند و پیام الهی وقتی در جان آدمی سکنی میگزیند که چند عامل، کار افتند که مهمترین آنها رسانیدن پیام به گوش انسان است یعنی تبلیغ دین.

از آنجایی که رسالت عظیم روحانیون، تبلیغ در رساندن پیام دین به مردم است، میطلبند که در این باب و اجزای آن بیشتر گفتگو نمائیم.

ضرورت و اهمیت تبلیغ

در جهان امروز که بحرانهای فرهنگی، در صدد تهی کردن انسان از معنویت میباشند، تبلیغ دین و ارزشهای نشأت گرفته از آن به جهت مقابله با این بحرانها ضرورت و یجهای پیدا میکند. این ضرورتها از منظر عقل و دین قابل بررسی است.

الف- از نظر عقل: در عصر خاتمیت اقتضاء میکند که روحانیون و مبلغان محترم، این جایگاه رفیع انبیاء الهی را حفظ کرده و از هیچ کوششی در انتشار سخنان و اهداف پیام گذاران دین دریغ نوزند و دین و هویت نشأت گرفته از آن را پاس بدارند. امام خمینی (قدس سره) در این خصوص میفرماید: مسئله تبلیغات یک امر مهمی است که میشود گفت در دنیا، در رأس مهمی امور قرار گرفته است و دنیا بر دوش تبلیغات است. بالاترین چیزی که میتواند این انقلاب را به ثمر رساند و به خارج صادر کند تبلیغات است. (۱)

بدیهی است که بهترین هنگامه برای تبلیغ روحانیون، کنگره عظیم حج است و باید از این فرصت ناب به نحو احسن استفاده نمود.

ب- از منظر دین: اگر رسالت یک مکتب محدودهی خاصی را در بر گیرد، قهراً شعاع پیام رسانی و تبلیغ آن نیز محدود خواهد بود. اما از آنجا که رسالت مکتب اسلامی

ص: ۸

جهانی و جاوید می‌باشد، گسترهی پیام‌رسانی آن نیز نامحدود است. از این روست که تبلیغ در دین دارای جایگاه والایی است و از اساسی‌ترین وظیفه انبیاء در قرآن شمرده شده است. مرحوم طبرسی در ذیل آیهی شریفه *وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا* (۱) می‌فرماید: و فی هذه الایه علی أنّ الدعا الی الدین من اعظم الطاعات و الواجبات (۲). آیه دلالت می‌کند که دعوت به سوی دین از بزرگترین عبادات و واجبات می‌باشد. (۳)

اهداف تبلیغ دین

هر تبلیغی متضمن اهداف مشخص است و مبلغ می‌کوشد که به آن اهداف، جامه عمل بپوشاند و این اهداف هر چه با ارزشتر باشد جایگاه تبلیغ، رفیعتر می‌شود. در این قسمت به چند هدف مهم تبلیغ در دین اشاره می‌شود:

۱- دعوت به توحید، بندگی خدا و اجتناب از طاغوت: قرآن کریم می‌فرماید: *وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا*

۱- فصلت / ۳۳.

۲- تفسیر مجمع البیان / ج ۲۲ / ص ۵۹.

۳- آیه مفهوم گسترده‌ای دارد که تمام منادیان توحید را فرا می‌گیرد، هر چند برترین مصداقش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و درجه بعد معصومین و بعد از آنها، تمام علماء، دانشمندان و مبلغان اسلام از هر قشر و گروه می‌باشد این آیه بشارتی بزرگ و افتخاری بینظیر است برای همه آنها که می‌توانند به آن دلگرم باشند.

ص: ۹

عبدالو الله و اجتنبوا الطاغوت (۱) در هر امتی رسولی برانگیختیم تا بگوید خدای یکتا را پرستید و از طاغوت پرهیزید. حج، نماد عینی توحید و بندگی و اجتناب از طاغوت است. همه یکدست و یکرنگ دور خانه حضرت دوست میچرخند، دل از دنیا بریده، همه یک صدا، او را میخوانند و دعوت او را اجابت مینمایند و پا جای پای موحد بزرگ و کوبنده ی بتها و طاغوتیان با همه، ندای توحید و عبودیت سر میدهند و نماز میگذارند.

۲- توجه دادن به معاد: اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا و انْكُمْ اَلِینَا لِاَنْ تَرْجَعُونَ (۲) آیا گمان کردید که شما را بیهوده آفریده ایم و به سوی ما باز نمیگردید؟

حج نمادی از حشر آدمیان و جمع آنان در یک نقطه از همهی عالم با همه رنگ و قیافه، ولی با یک لباس و یک شکل و شمایل. ۳- زنده کردن دلها و روحها: یا ایها الذین امنوا استجیبوا لله و للرسول اذا دَعَاكُمْ لِمَا يُحِیْیْكُمْ (۳) ای کسانی که ایمان آوردید دعوت خدا و پیامبر را اجابت کنید که شما را به سوی چیزی میخواند که شما را حیات میبخشد.

۴- نوید و هشدار: یا ایها النبی انا ارسلناک شاهداً و مبشراً و نذیراً و داعیاً الی الله باذنه و سراجاً منیر (۴)

۱- نحل / ۳۶.

۲- مؤمنون / ۱۱۵.

۳- انفال / ۲۴.

۴- احزاب / ۴۵-۴۴.

ص: ۱۰

ای پیامبر ما تو را گواه و هشدار دهنده و بشارتگر فرستادیم و دعوت کننده به سوی خدا به فرمان او و چراغی تابناک. در ایام حج زیارات دوره و جلسات و ... فرصتهای طلایی است که روحانیون محترم به اهداف عظیم دین، همچون تعلیم و تزکیه، امر به معروف و نهی از منکر، برانگیختن فطرت و عقل، توجه دادن انسان به مقام و منزلت خویش در هستی و ترغیب به شکوفایی این منزلت برای رسیدن به غایت خلقتش و ... عنایت داشته باشند و از این فرصتها در ساختن انسانها برای برپایی حج ابراهیمی استفاده نمایند. مقام معظم رهبری در این باره میفرماید: وظیفه اساسی، روحانیون هدایت مردم به سمت اهدافی است که قرآن کریم و پیامبران در طول تاریخ ترسیم کردند روحانیون باید میراث فخیم علمای دین در طول این هزار سال را حفظ کنند و هدایت مردم را استمرار دهند، باید به منقلب کردن دلها و روشن کردن ذهنها و تصحیح مسیرها و جهتگیریها و خالص کردن اعمال و تحول درونی مردم به یک مؤمن واقعی با اخلاص همت گمارند. (۱)

از آنجا که پیام، پیامگذار و پیام گیرنده مهمترین ارکان تبلیغ است مطالبی را در این خصوص متذکر میشویم.

۱- فرهنگ و تهاجم فرهنگی، ص ۲۸۴.

ص: ۱۱

ارکان تبلیغ

الف- پیام و اهمیت آن

اشاره

پیام هر قدر از محتوا و جذابیت و کارایی لازم و درک فرهنگ زمان برخوردار باشد اهمیت بیشتری دارد. پیام الهی اسلام دارای همین امتیازات بود که توانست در میان توده های مردم گسترش یابد و به همین دلیل است که سران شرک در مکه شبانه و به طور مخفیانه، پشت دیوار خانه پیامبر میآمدند تا آوای دلنشین قرآن را بشنوند و هر روز تعدادی به جمع مسلمانان افزوده میشد. بدیهی است که پیامهای بزرگ و مهم است که در برابر هر مانعی ایستادگی میکنند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در برابر تمام موانع مقاومت کردند و پیام حق را به گوش همه جهان رسانیدند. و به جهت همین منزلت پیام بود که انقلاب اسلامی با تاسی به پیامهای نورانی اسلام شکل گرفت و توانست دلهای مردم را به خود معطوف کند.

ویژگیهای پیام

۱- حق بودن: حق در لغت به معنی ثابت و ثابت شدن، ثابتی که انکار آن روا نباشد. و چون در پیامهای الهی مبدأ پیام، خود، حق مطلق است پیام او هم حق است. والذی انزل الیک من ربک (۱/۱) سخن، وقتی به خدا استناد

-۱

-۱- رعد / ۱.

ص: ۱۲

داده شود هیچ تردیدی در محتوا و مدلول آن راه نمییابد لذا هم سند و هم متن و هم استناد کلام، مصون از شک است.

۲- عقلانی بودن: اگر پیامی با عقل و منطق سازگاری داشته باشد، انسان به سان یک مغناطیس آن را جذب میکند. استاد مطهری میفرماید: عقلانی بودن یک پیام یعنی اینکه پیام چه آورده؟ و با نیازهای انسان چه انطباقی دارد؟ و اینجاست که رسالت روحانیون عزیز، سنگین میشود که خردمندان و مدبرانه عمل کنند و پیام دین را حکیمانه تبلیغ کنند تا هم با موازین علمی و هم با موازین عقلی هماهنگ باشد. در ایام حج تمام اعمال را با دلیلهای حکیمانه آن برای زائران توضیح دهند.

۳- محرک بودن عواطف: روحانیون باید همانند انبیاء در امر تبلیغ دین و ارائه پیام آسمانی، محرک عواطف و احساسات مخاطبان باشند، لذا باید مطالب را به صورت ساده و آسان مطرح نمود تا بتوان ارتباط نزدیک و صمیمانهتری با مخاطبان و زائران ایجاد نمود.

۴- هدایتگر بودن: از دیگر ویژگیهای پیام هدایتگری آن است. یعنی این قافله بشری که در مسیر خاص حرکت مینماید نیاز به یک رهبر خبره دارد تا از فراز و نشیبهای راه و از قوانین و تحولات مسیر آگاه باشد و بتواند بخوبی آگاه نماید.

۵- تناسب با نیاز مخاطب: پیام باید متناسب با قدرت

ص: ۱۳

فراگیری، طرز تفکر، شایستگی، فرهنگ و درک پیام گیرنده باشد. توجه به این مطالب، زمینه متناسب پیام با نیاز مخاطب را فراهم میکند. اگر پیام الهی در دلها نفوذ میکند و همگان را تحت تأثیر قرار میدهد به جهت انطباق با نیازهای بشر است. لذا روحانیون محترم عنایت دارند که نیاز مخاطب با توجه به سن و تحصیلات او متغیر است. هرچه جوانتر و تحصیل کرده باشد، باید بر غنای پیام خویش بیفزاید تا او را غنا بخشد و سیراب از زلال پیام الهی گردد. و برای عزیزان مسن و کم سواد بر سهولت پیام و راحتی پذیرش آن بیفزاید تا سنگینی کلام بر سختی اعمال و کسالت و آزرده‌گی او نیفزاید.

۶- روشن و گویا بودن: پیام اگر صریح، روان و عاری از الفاظ و واجه‌های پیچیده ارائه شود، روشن و گویا خواهد بود. لذا روحانیون عزیز به نکات زیر عنایت داشته باشند:

الف- در ارایه پیام از کلمات روان، فصیح و زیبا استفاده شود.

ب- از تندگویی و شتابزدگی اجتناب و سعی کنید که کلام و پیام شما به درازا نکشد. در عین اختصار، وافی به مقصود باشد.

ج- زمان، مکان، سطح فکر، روحیات و قدرت فراگیری مخاطبان را کاملاً شناسایی کنید، آنگاه به ارایه پیام مبادرت ورزید.

سایر ویژگیهای پیام به صورت گذرا اشاره میشود:

۷- جامعیت: پیامی جامعیت دارد که پاسخگوی همه نیازهای مادی و معنوی روحی، فردی و اجتماعی انسان باشد.

ص: ۱۴

۸- جاودانگی: پیامی که هماهنگ با نظر بشر، انعطاف پذیر و در عین سهولت، حاوی ادله منطقی و عقلانی باشد جاودانه و فراگیر است.

۹- کاربردی بودن: اگر پیامی با عبارت ساده، پربار، کوتاه در قالب ادبیات روز و به جهت گره‌گشایی پیام گیرنده منتقل شود، آن پیام کاربردی خواهد بود.

چنانچه مناسب به صورت جملات کوتاه و ساده بیان شود و مطالب دشوار با مثل، تشبیه و با استفاده از ادبیات روز عنوان شود ابهامی برای زائران باقی نماند. عبارت زیر یک عبارت کاربردی است.

سوز اشکهای فاطمه (علیها السلام) هنوز پای عارفان را در بیت الاحزان او سست میکند و کمر ابرار را میشکند و آتش به جان اولیاء الله میاندازد، معاذالله که رشحه هیچ قلمی بتواند با اشک سوزناک علی به هنگام شستن پیکر فاطمه (علیها السلام) برابری کند. کجاست اسماء؟ از او پرسید فرشتگانی که در اشکهای آن هنگام علی (علیه السلام) به تبرک غسل میکردند بال و پرشان نسوخت؟ آنچه بر پیشانی تاریخ تشیع چروکهایی این چنین آفریده، دردهایی از این دست است. دردهایی که گفتنی نیست، بیان کردنی نیست، .... (۱)

۱- کشتی پهلو گرفته، ص ۶.

ص: ۱۵

ب- پیام گزار

اشاره

تعریف: پیام گزار کسی است که پیام دین را با استفاده از روشها و ابزارهای مشروع به مردم میرساند و از کسی جز خدا واهمه ندارد و اجر و پاداش کوششهای تبلیغی خود را تنها از او میخواهد. چنانچه قرآن میفرماید: الَّذِينَ يَبْلُغُونَ رَسُولَاتِ اللَّهِ وَيُخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا (۱) (پیامبران) کسانی بودند که تبلیغ رسالتهای الهی را میکنند و تنها از او میترسند و از هیچ کس جز خدا بیم ندارند و همین بس که خداوند حسابگر و پاداش دهندهی اعمال آنهاست.

جایگاه پیام گزار: کار مبلغ دینی، هدایت انسانها به سوی قرب خداوند است. از این رو منزلت و جایگاهش نیز به تناسب کار بسیار مهم و ارزشمندی که بر عهدش است بسیار والاست.

وَمَنْ أَحْيَاهَا كَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۲) روایات زیادی از امامان معصوم رسیده که کلمهی احیا را زنده کردن معنوی و فکری و روحی نیز معنی کرده و آن را به مراتب مهمتر از نوع ظاهری و جسمی آن بر شمردهاند.

ویجگیهای پیامگذار: امام علی (علیه السلام) میفرماید: کسی که خود را در مقام پیشوایی قرار میدهد، قبل از آنکه به تعلیم دیگران پردازد، باید به تعلیم خویش پردازد و باید تأدیب

۱- احزاب / ۳۹.

۲- مائده / ۳۲.

ص: ۱۶

کردن او به عملش، بیش از تأدیب کردن دیگران به زبانش باشد. کسی که معلم و ادب کننده خویش است، به احترام سزاوارتر است از کسی که معلم و مربی مردم است. (۱)

ویژگیها

اشاره

- ۱- ایمان به محتوای پیام: باید محتوای پیام خود را از جان و دل باور داشته باشید.
- ۲- اخلاص در تبلیغ: از آنجایی که عمل تبلیغ هم عبادت است، بایستی بسان سایر عبادات با انگیزه قرب الهی به آن پرداخت، و در این صورت است که آثار خوبی را به دنبال خواهد داشت.
  - برخی از آثار و برکات اخلاص مبلغ عبارتند از:
    - تأثیر پیام در قلب و روح مخاطب
    - در نظر گرفتن مصلحت مخاطبان
    - آزادگی در بیان حقایق
    - بیتأثیر بودن رویکرد یا رویگردانی مردم، در نشاط تبلیغی او
    - بهرهمندی از پاداش الهی در دنیا و آخرت
    - منت نگذاشتن بر مردم در برابر کوششهای تبلیغی خود
- ۳- بصیرت و آگاهی: روشن بینی، دانایی، هوشمندی، عقل، درایت و معرفت از مهمترین ارکان شخصیت

۱- نهج البلاغه، حکمت ۷۳.

ص: ۱۷

پیامگذار دینی است و کسی که این ویجگی را ندارد نباید گام در عرصه تبلیغ نهد، چرا که خطر گمراهی او و مخاطبانش زیاد است. روحانیون عزیز توجه دارند که تفقه در دین، به معنای کسب شناخت جرف و گسترده از دین، جزء مقدمات لازم برای مبلغ دینی شمرده شده است.

۴- توکل: داشتن فضیلت اخلاقی توکل از مهمترین عوامل موفقیت در کار روحانیون است حقیقت توکل، اعتماد و اطمینان به خدا در تمام کارهاست و هیچ منافاتی با فراهم کردن اسباب ندارد و توکل به مفهوم صحیح کلمه، امید آفرین، نیروبخش و باعث اعتماد به نفس و تقویت اراده است و به انسان شجاعت و شهامت میبخشد. اگر پیامگزار توکل بر خدا داشته باشد؛ ۱- از شر شیطان در امان میماند. (۱)۲- از مواهب و پاداشهای الهی برخوردار میگردد. (۲)۳- خدا را شاهد و ناظر گفتار و رفتار خود میداند. (۳)۴- خدای متعال او را دوست دارد. (۴)

۵- صدق و راستی: صداقت کامل، با همراهی دل و زبان و عمل پدید میآید. اگر مخاطبان ما بین آنچه از زبان ما میشوند و آنچه در عمل ما میبینند دوگانگی احساس کنند، شیرازه تمام اعتقاداتشان به هم میریزد و در این

۱- انه لیس له سلطاناً علی الذین آمنوا و علی ربههم یتوکلون نحل / ۹۹ .

۲- نعم اجر العالمین الذین صبروا و علی ربههم یتوکلون عنکبوت / ۵۹ .

۳- والله علی مانقول وکیل قصص / ۲۸ .

۴- ان الله یحب المتوکلین آل عمران / ۱۵۹

ص: ۱۸

صورت هیچ کس جز ما مسئول نیست.

۶- امانتداری: روحانیون محترم توجه دارند که دو امانت بزرگ به آنان سپرده شده یکی: پیام الهی (معارف و احکام دین) و دیگری: پیام گیرندگان (مخاطبان و زائران) و باید این دو امانت را بخوبی پاس داشت. پس ضروری است که این توصیه‌ها به کار بسته شود:

الف- از تفسیر به رأی و تحریف لفظی و معنوی شدیداً پرهیز شود.

ب- معلومات، از منابع موثق عنوان شود.

ج- چیزی را که نمیدانید جزء دین است یا نه؟ به دین نسبت داده نشود.

د- در برابر وقت و سرمایه عمر مخاطبان و زائران، خود را مسئول بدانید.

ه- بدون مطالعه و تحقیق، به ذکر مطلبی پرداخته نشود.

۷- نظم و انضباط: نظم و انضباط یعنی مرتب کردن، سامان دادن و آراستن در هر زمینهای از جمله اندیشه، سخن، رفتار و در برابر آشفستگی، پریشانی و هرج و مرج است. نظم و انضباط در کار روحانیون سبب بهره‌وری بیشتر از امکانات و فرصتها و پیشگیری از اتلاف وقت و سرمایه خود و دیگران میشود.

۸- شرح صدر: شرح صدر به معنی توسعه توانایی و آمادگی قلب، فکر و روح آدمی در پرتو انوار و الطاف الهی برای پذیرش معارف دینی و تحمل در برابر نامالایمات و

ص: ۱۹

مشکلات تبلیغ دین است. قرآن میفرماید: فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ (۱) آن کس را که خدا بخواهد هدایت کند، سینه اش را برای (پذیرش) اسلام گشاده میسازد. شرح صدر آثار بسیار مثبتی را بدنبال دارد از جمله:

الف- برای از دست دادن موقعیتهای اجتماعی و مادی و سیاسی ... اندوهگین نشدن.

ب- از خشونت، بیادبی و کم حوصلگی زائران و مخاطبان، ناراحت نشدن.

ج- به اشکالات و ایرادها به منطق استدلال پاسخ دادن.

چگونه شرح صدر یابیم؟

شرح صدر عطیه ای است از جانب خدا برای کسانی که با ایمان و عمل صالح، زمینه و مقدمه دریافت این نعمت را در خود ایجاد کرده‌اند و عوامل زیر با توجه به رهنمودهای قرآن و عترت نقش مهمی در شکلگیری آن ایفا می‌کند:

- مطالعات پی گیر و گسترده.
- ارتباط مداوم با دانشمندان و علمای صالح.
- خودسازی و تهذیب نفس.
- پرهیز از گناه مخصوصاً غذای حرام.
- یاد خدا.
- پرهیز از دنیا پرستی و تجملات و هوا پرستی. (۲)

۱- انعام/ ۱۲۵.

۲- تفسیر نمونه، ج ۸۹، ص ۴۲۷، با اندکی تصرف.

ص: ۲۰

۹- تواضع: تواضع آن است که آدمی خود را بهتر و بالاتر از دیگران نداند. امام صادق (علیه السلام) تواضع را در چهار چیز میدانند:

(۱)

- در نشستن به پایین مجلس راضی باش.

- به هر که برخورد میکنی سلام کن.

- مجادله را ترک کن اگرچه حق با تو باشد.

- دوست نداشته باشی که تو را به تقوا بستایند.

در روایات به فواید و آثار تواضع زیاد اشاره شده است از جمله:

۱- محبت و دوستی، ۲- نظم، ۳- رفعت و سربلندی، ۴- سلامتی، ۵- ابهت، ۶- خسته نشدن از طاعت خدای متعال، ۷- خردمندی،

۸- شکوفایی حکمت و دانش ۹- گسترش خوبیها ۱ ظ- فاصله و مانعی بین انسان و شیاطین قرار گرفتن و .... (۲)

۱۰- رفق و مدارا: مدارا به معنی نرمی و ملاحظت، مهربانی و ملایمت در گفتار و رفتار است. (۳) از زیباییهای اخلاق پیامگزار و از

عوامل مهم موفقیت در تبلیغ، محبت و مهربانی است. پس با زائران خویش مهربان باشید که کار تبلیغ بهتر انجام شود. آثار و فوائد

رفق و مدارا:

۱- جلب دوستی و محبت مردم ۲- علاقه‌مند کردن

-۱

-۲

-۳

۱- اصول کافی، ج ۳، ص ۱۸۶.

۲- تبلیغ دین از منظر دین، ص ۶۶.

۳- همان.

ص: ۲۱

مردم به دین ۳- زدودن کینه و دشمنی ۴- ارتباط آسان و صمیمی با مخاطبان ۵- برخورداری از امدادهای الهی ۶- موفقیت در تبلیغ.

۱۱- شجاعت: روحانیون در مسیر پر مخاطره تبلیغ دین، باید شجاعت داشته باشند که البته به معنای کنار نهادن دوراندیشی و احتیاط نیست.

۱۲- عفت و پاکدامنی: عفت و پاکدامنی یعنی خودداری از آنچه حلال نیست، (۱) و به ویژه در خوردنیها و آشامیدنیها و مسایل جنسی. در روایات متعدد، عفت را بهترین عبادت دانسته اند. (۲)

چگونه یک پیام گزار عقیف باشیم:

- اکتفا به مقدار ضرورت در گفتگو و معاشرت با نامحرم (با زائران خانم در حد ضرورت صحبت نمایید و مسائل خاص آنان را در صورت معینه داشتن به معینه واگذار کنید).
- خودداری از خلوت با نامحرم (با زنان در اتاق تنها ننشینید. حتماً دو سه نفری باشند و درب اتاق همیشه باز باشد).
- قناعت به مال حلال و راضی بودن به حد کفاف.
- همشینی و ارتباط با افراد عقیف.

۱- تبلیغ دین از منظر دین، ص ۷۰.

۲- بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۶۸.

ص: ۲۲

- تشویق و ترویج فرهنگ حجاب در محیط کار و در هتل و مسیره‌های رفت و برگشت.

- اندیشه در شرح حال اولیاء الله و پیروان آنان که در اثر عفت و مبارزه با شهوات، به چه مقامات دنیوی و اخروی رسیده‌اند.

- رعایت عفت در کلام، پوشش مناسب، ارتباط و ... در همه جا.

- توجه به شخصیت معنوی و انسانی خود و ....

۱۳- صبر و شکیبایی: صبر عبارت از ثبات و آرامش نفس در سختیها، بلاها و پایداری در برابر آنهاست. قرآن میفرماید: فاصبر کما

صبر اولوالعزم من الرسل (۱) پس صبر کن آنگونه که پیامبران اولوالعزم صبر کردند.

دقت داشته باشید که هیچگاه از سئوالات مکرر زائران خسته نشوید، با ملایمت پاسخگو باشید و دیر یاد گرفتن آنها باعث ملال و عصبانیت شما نشود.

۱۴- مردمی بودن: روحانی مردمی کسی است که با زائران و سایر مردم ارتباط روحی و عاطفی داشته باشد. از مشکلات آنان آگاه

شود، و در جهت مصالح آنان گام بردارد. در برابر ناراحتیهای آنان بی تفاوت نباشد. برای خیر و سعادت و یادگیری و پیشرفت و عزت زائران خود عشق بورزد.

-۱

چگونه یک پیامگزار مردمی باشیم:

- ارتباط آسان، دوستانه و صمیمی داشته باشید و از گوشه گیری و انزوا بپرهیزید.
  - به زبان مردم و با ادبیات رایج جامعه بگویید و بنویسید تا همگان بفهمند.
  - نیازهای واقعی را شناسایی کنید و در حل و رفع آن تلاش نمایید.
  - زندگی ساده و به دور از تجملات داشته باشید. ساده زیستی سبب تسلاهی دل عموم مردم است.
  - ادب و احترام و عدالت را همیشه حتی با مخالفان خود رعایت کنید.
  - سبقت در سلام و احوالپرسی، دست دادن، خوشرویی، بر عظمت کار شما میان مردم میافزاید.
  - همت شما ایجاد صلح و دوستی میان مردم باشد.
  - خود را خدمتگزار زائر و مردم بدانید و حتی در کارها با آنها مشارکت کنید.
- ۱۵- آراستگی ظاهر: از دیگر نکاتی که روحانی باید خیلی به آن توجه کند، آراستگی ظاهر خود است. خدا زیباست و زیبایی را دوست دارد. پاکیزگی بدن و لباس محل کار و زندگی، رعایت بهداشت دهان، پیراستن و شانه کردن موهای سر و صورت، پوشیدن لباسهای متناسب با شأن و شخصیت خودتان، به کار بردن عطر و ... اینها مواردی است که زائران و مردم را به شما متمایل میسازد.

ص: ۲۴

ویجگیهای مبلغان و پیامگزاران دین زیاد است که بقیه را تیتروار عنوان مینماییم: حسن خلق، زهد و ساده زیستی، مشورت و مشارکت، انتقادپذیری، کرامت و بزرگواری، احسان به مردم، عفو و بخشش، ارج نهادن به کارهای دیگران، خوشبینی به مردم، اعتماد به نفس، وفای به عهد، مرّوت، شناخت زمان و مکان، شناخت مخاطبان، مبارزه با انحرافات و خرافات و ....

ج- پیام گیرنده

از ارکان مهم تبلیغ، پیام گیرنده میباشد. اگر پیامی با واقعینی و شناخت پیام گیرنده همراه نباشد از کارآیی لازم برخوردار نمیشد. پیام گیرنده یعنی مخاطبان شما یعنی همان زائران، که شناخت آنان از جهت سنی، تحصیلات و موقعیتهای اجتماعی و مانند آن، شما روحانیون را یاری میکند تا در برخورد با آنان و انتقال پیامهای دین، تربیتی و اخلاقی، رفتارهای صحیح و مطلوب را پیش گیرید.

شیوه های تبلیغ

بهره‌گیری از شیوه های جذاب و کارآمد، نقش مهمی در تأثیر کلام شما ایفا میکند. جذب اقشار مختلف جامعه به ویژه نسل جوان جز با شیوه های نوین ممکن نیست و آنچه بر ضرورت این جذب میافزاید، تهاجم فرهنگی دشمن است. اهمیت پرداختن به شیوه های تبلیغ به قدری

ص: ۲۵

است که رهبر انقلاب درباره آن میفرماید: اگر چنانچه ما به شیوه تبلیغ توجه نکنیم و به آن نپردازیم هیچ کاری نکرده‌ایم، بایستی یک آهنگ زیبا و دلنشین از زیر و بمهای شیوه تبلیغ به وجود آورد .... (۱)

گونه شناسی شیوه

تنوع شیوه‌هایی که در اسلام مطرح شده ناشی از مخاطبان گوناگون و شرایطی است که فرا روی شما روحانیون عزیز قرار دارد. برخی از این شیوه‌ها عبارتند از:

- ۱- حکمت: علم و عقل دو رکن حکمت هستند لذا به سلاح علم و عقل باید مجهز شد.
- ۲- موعظه حسنه: موعظه باید عقلانی و متکی به روایات و آیات باشد. پس باید مستدل موعظه کرد.
- ۳- جدال احسن: در رابطه با زائرین و مخاطبانی که استعداد پذیرش برهان را ندارند و یا از واعظ درونی محرومند و در نتیجه واعظ بیرونی بر روی آنها اثر نمیگذارد، میتوان در شرایط مناسب از این شیوه بهره جست.
- ۴- تشویق: دادن هدیه، تبریک گفتن، دعای خیر کردن.
- ۵- شیوه تدریجی و آرام حرکت کردن در آموزش: تدریج رمز موفقیت است. در رساندن پیام دین از عجله باید پرهیز نمود. انتظار نداشته باشیم که مردم با شنیدن سخنان ما

۱- تبلیغ دین از منظر دین، ص ۱۳۸.

ص: ۲۶

دفعتهاً رویآورند.

۶- شیوه الگویی: ذکر نمونه های مثبت برای تمسک به او و نمونه های منفی و منفور برای برحذر شدن از آنها.

۷- شیوه تمثیلی: ذکر مثال برای فهم بهتر زائران و مخاطبان، و تکرار، تداعی معانی، همراهی، پرسش و پاسخ، یادآمدی، مقایسه‌های (تطبیقی)، بازسازی، تحریک عواطف از شیوه های دیگر تبلیغ مییابد.

تمام این روشهایی که ذکر شد متناسب با فهم و درک و سن و جنس زائران و مخاطبان به کار گرفته میشود. البته با استفاده از ابزارهای لازم این امر خطیر صورت میگیرد. (۱)

۱- برای اطلاعات بیشتر ر. ک "تبلیغ دین از منظر دین" اثر حمید نگارش.

ص: ۲۷

بخش دوم: رهنمودهای تبلیغی به مبلغان - حضرت امام (ره) - رهبر معظم انقلاب اسلامی**اشاره**

به منظور آشنایی با دیدگاه‌های احیاگر حج ابراهیمی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله خامنه‌ای زید عزه در این فصل از نقطه نظرات کاربردی آنان، و نیز توصیه‌های معاونت محترم امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری در حج، بهره‌جسته تا چون مصباح الّهیدی فراسوی راه روحانیون محترم کاروانها باشد. بیشک تاسی کردن به این فرامین تداوم بخش عزت، عظمت و اقتدار زوار ایرانی در این مراسم عظیم خواهد بود.

رهنمودهای حضرت امام خمینی ره به روحانیون کاروانها

۱- مسئولیت حساس و خطیر روحانی کاروان

- روحانیون از نقش سازنده‌ی خود غافل نشوند. همه در مقابل اسلام مسئولیت داریم.

- روحانیون محترم حج با توجه به مسئولیت خطیری که در توجیه زائرین محترم پذیرفته‌اند، تمام همت و تلاش

ص: ۲۸

خود را در برگزاری صحیح و منظم حج به کار گیرند.

- در این شرایط حساس و سرنوشت ساز، خطر سوء استفاده دیگران از منزلت روحانیون متصور است، باید به شدت مواظب حرکات خود بود.

- اگر امروز روحانیونی که ارتباط با مسائل دارند قصوری یا اشتباهی بکنند، دیگر این قصور و اشتباه در محضر خدای تبارک و تعالی و در پیشگاه مردم پذیرفته نیست.

- همه دنبال این هستند که نقطه ضعفی خصوصاً از اهل علم پیدا کنند و مطرح نمایند.

- امروز شما باید از عهدی یک مسئولیت بزرگ برآید و آن حفظ حیثیت اسلام است.

۲- برخورد اندیشمندان با زائران به ویژه جوانان

- به جای پرخاش و کنار زدن جوانان، با الفت با آنان برخورد کنید.

- با روی گشاده و آغوش باز، حرفهای آنان را بشنوید.

- اگر به بیراهه میروند با بیانی آکنده از محبت و دوستی، راه راست را به آنان نشان دهید.

- از اشتباهات و خطاهای کوچک آنان درگذرید.

- به همه شیوه ها و اصولی که منتهی به تعلیم و تربیت صحیح جوانان میشود، احاطه داشته باشید.

۳- شیوهی زندگی اهل علم

- من اکثر موفقیت‌های روحانیت و نفوذ آنان را در

ص: ۲۹

جوامع اسلامی در ارزش عملی و زهد آنان میدانم.

- هیچ آفت و خطری برای روحانیت بالاتر از توجه به رفاه و حرکت در مسیر دنیا نیست.

- هیچ چیزی به زشتی دنیاگرایی روحانیت نیست.

- از اهم مسایلی که باید تذکر بدهم مسأله‌های است که همیشه نگران آن هستم مبادا این مردمی که همه چیزشان را فدا کردند و به اسلام خدمت نمودند و بر ما منت گذاشتند به واسطه‌ی اعمال ما از ما نگران بشوند.

۴- روحانی کاروان و آموزش مناسک حج

- یکی دیگر از وظایف مهم، قضیه‌ی آشنا کردن مردم به مسائل حج است.

- باید برای زائران جلسهی درس قرار بدهید و آداب حج، واجبات و محرمات را بگویید. آداب هم نشد، نشد، اما محرمات و واجبات را به مردم تعلیم دهید.

- وسواس در برنامه‌ها و مراسم و عبادتها و ادعیه موجب کسالت و بیتوجهی در واجبات میشود.

- زائران محترم و روحانیون معظم کاروانها، تمام هم خود را صرف در تعلیم و تعلّم مناسک حج کنند.

- مسائل را به طور وضوح که همه کس بفهمد، به زائران خود یاد دهید.

۵- روحانی کاروان و بیان معارف حج

- از تأثیر بزرگی که حج برای همیشه در سرنوشت انسان میگذارد، غافل نشوند.

ص: ۳۰

- در آن فضا و شرایط معنوی همهی دلها برای تحول و پذیرفتن حق آماده است.

- مردم را با توحید و معارف الهی آشنا کنید.

۶- توجه دادن زائران به قرآن

- از تمام علمای اعلام تقاضا دارم که از کتاب مقدسی که "تبیان کُلّ شیء" ^(۱) است و صادر از مقام جمع الهی به قلب نور اول و ظهور جمع الجمع تاییده است، غفلت نفرمایید.

- از این خزینهی لایتناهی عرفان و بحر مواج کشف محمدی (صلی الله علیه و آله) بهره‌هایی بردارید و به دیگران بدهید.

۷- شناساندن راه‌های وحدت

- علمای بیدار اسلام کوشش کرده‌اند به اینکه مسلمین را در تحت لوای اسلام به وحدت و یگانگی دعوت کنند.

- گویندگان و نویسندگان کوشش کنند که با وحدت کلمه و شعار لا اله الا الله از تحت اسارت قدرتهای شیطنی اجانب و استعمارگران و استثمارگران بیرون آیند.

- رمز پیروزی مسلمین در صدر اسلام وحدت کلمه بود.

- حجّی که خداوند تبارک و تعالی می‌خواهد، و اسلام از ما خواسته، این است که وقتی حج برویدع بلاد را بیدار و با هم متحد کنید.

۸- بُعد سیاسی اسلام و حج

- سیاست حج، سیاسی نیست که ما درست کرده

۱- اشاره به آیه ۸۹ نحل تَبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ

ص: ۳۱

باشیم. حج سیاست اسلامی است.

- حج از آن روزی که تولد پیدا کرده است اهمیت بعد سیاسی اش کمتر از بعد عبادیاش نیست و حتی جنبه سیاسی آن بیشتر از جنبه های عبادی آن است و شما آقایان باید توجه به این معنی داشته باشید.

۹- افشای توطئه های عمال استعمار

- در مراسم حج ممکن است اشخاصی از قبیل ملاحای وابستهی خود را وادار کنند که اختلاف بین شیعه و سنی ایجاد کنند. برادران و خواهران هر دو فرقه (شیعه و سنی) باید در برابر توطئه های آخوندهای درباری هشیار باشند.

۱ ظ- دفاع از انقلاب

- لازم است علما و دانشمندان محترم با وسایل ممکن این نهضت مقدس را معرفی نمایند.

- روحانیون محترم و گویندگان و نویسندگان متعهد لازم است که دست آوردهای اسلامی را که نصیب کشورشان شده است یادآور شده و قلبها را آگاه کنند.

- شما روحانیون برای جمهوری اسلامی ایران الگو باشید.

- بر روحانیون محترم لازم است که در فرصتهای مناسب چهره واقعی انقلاب را به جهانیان معرفی نمایند. (۱)

۱- رهنمودهای حضرت امام خمینی به روحانیون محترم کاروانها، حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، بیتا.

رهنمودهای مقام معظم رهبری به روحانیون کاروانها

- ۱- حج آبروی اسلام
- حج را مایه ی آبروی اسلام و امام قرار بدهید.
- ۲- حج، حرکت عظیم جهانی، عبادی و سیاسی
- حاجیان همه توجه داشته باشند جزیی از یک حرکت عظیم و بزرگ جهانی، اسلامی، انقلابی و سیاسی و عبادی هستند.
- ۳- وظیفه ی روحانیون در حج
- روحانیونی که در حج هستید اگر بتوانید آن کاری را که و تکنونوا شهداء علی الناس ایجاب میکند، انجام دهید تمام دنیای اسلام را زیر پوشش گرفته‌اید.
- ۴- براثت، گل سرسبد حج
- مراسم براثت، مراسم بسیار مهمی است واقعاً گل سرسبد حج ما همین مراسم براثت است.
- ۵- الگوسازی در حج
- ما باید در حج بتوانیم فرهنگ و اخلاف و منش و رفتار مردم خودمان را طوری بکنیم که الگو بشوند.
- ۶- جایگاه معنوی حج
- هر کس از حج بر میگردد بایستی کانه از عالم معنا و از بهشت برگشته باشد. افراد باید چنین حالتی داشته باشند. برای این هم بایستی برنامه‌ریزی مفصلی بشود.

ص: ۳۳۰

۷- حج میراث متقین

- حج میراث متقین است. حج میراث این ملت و این انقلاب و متعلق به آن است.

۸- برنامه ریزی در حج

الف- در مورد حج برنامه ریزی باید اصولی، عمومی و کلان باشد.

ب- ما باید از تمام ظواهر و مظاهر و شعائر حج استفاده بکنیم مثلاً ببینیم در عرفات چه استفاده‌های میتوان کرد. در منی یا در خود مکه، یا در مدینه چه استفاده‌هایی میتوان کرد در بحبوحه اعمال چه استفاده‌هایی میتوان کرد، بعد از ایام حج که یک مقدار فراغت و آرامش هست و احساسات مردم فروکش کرده و دنبال کارهای متفرقه‌اند، چه استفاده‌هایی میتوان کرد. ما باید برنامه داشته باشیم.

۹- حج و تبلیغ دین

الف- شرف هر فتنی به شرف هدف غایی آن فن بستگی دارد. یکی از اشرف فنون، فن تبلیغ دین و گویندگی معارف دینی و اسلامی است.

ب- شرط اول موعظه اتعاظ نفسی خود ماست.

ج- ما نمیتوانیم حرف حق خودمان را به همان روش گذشته بگوییم دنیا در زنده‌ترین مسایل و علوم مورد احتیاج مردم، ساعت به ساعت روشهای نو را پیش میگذارد، پس باید در این فن وعظ و تبلیغ دین نیز محتوا،

ص: ۳۴

قالب، روشها و اسلوبها را مطابق پیشرفت و فنآوری تغییر داد.

د- امروز تکلیف عظیمی داریم یعنی ارایه اسلام به صورتی که بتواند ذهنها و دل‌های مردم را اشباع و سیراب کند، استفهام آنها را به درستی پاسخ بدهد. ایمان آنها و حضورشان در این میدان را به صورت خالصانه حفظ کند.

و- موظفیم که بیش از همیشه جهات الهی و شرعی مثل آزاد منشی، بی‌اعتنایی به زخارف دنیا و مال و منال و اقتدار مادی، ارتباط و اتصال به خدا، ورع و پرهیز از محارم و توجه به علم را رعایت کنیم. (۱)

توصیه های معاونت امور روحانیون

۱- التزام به سیاستها و برنامه های بعثه

- روحانیون محترم کاروانها به سیاستهای بعثه مقام معظم رهبری و دستورالعملهای ابلاغی ملتزم باشند.

۲- همکاری با رابطین بعثه

- برادران روحانی با رابطین روحانیون همکاری لازم را داشته و پاسخ گوی سوالات آنها باشند.

۳- رعایت شئون روحانیت

- روحانیون بزرگوار کاروانها لازم است در کلیه مراحل سفر، رعایت شئون روحانیت را در دستور کار خود قرار دهند.

۴- شرکت در جلسات داخلی و منطقیهای بعثه

- لازم است برادران روحانی در جلسات داخلی و

۱- حدیث ولایت، مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری، ج ۷.

ص: ۳۵

منطقه‌های بعثه همچین در جلسات عمومی شرکت نمایند.

۵- ایجاد فضای صمیمی در بین زائرین

- روحانیون بکوشند مشکلات کاروان و تنشهای بین زائران را کم رنگ نماید و جو محبت، دوستی و خیرخواهی بین اعضای کاروان را مضاعف نمایند.

۶- تعمیق بخشی باورهای زائران

- روحانیون بزرگوار تلاش نمایند که اعتقادات زائران را تحکیم و تعمیق بخشند.

۷- ارسال به موقع گزارشها

- برادران روحانی بکوشند گزارش عملکرد خود را به موقع ارسال نمایند.

۸- همکاری با مدیران

- همکاری با مدیران کاروانها را در جهت پیشبرد کارها در اولویت کاری خود قرار دهند.

۹- عدم پذیرش نیابت غیر تبرعی

- از پذیرفتن نیابت غیر تبرعی در نماز طواف و موارد مشابه آن اجتناب نمایند.

ص: ۳۶

بخش سوم: تجربه ها و توصیه ها**اشاره**

از این بخش به سراغ توصیه ها و تجارب روحانیون محترم کاروانها میرویم و ضمن دستهبندی به بیان آنها میپردازیم. سعی شده است که مواردی را که از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و یا روحانیون معظم تأکید بیشتری داشتهاند آورده شود.

توصیه به مسئولین

- برای کاروانهای حج تمتع دانشجویی، به مانند عمره دانشجویی برنامه‌ریزی گردد.
- آخرین اخبار سیاسی، اقتصادی، شرعی و ... در عربستان هر ساله توسط سازمان حج به مدیران و روحانیون اعلام شود.
- به ایاب و ذهاب و سرویس زائران در مکه عنایت بیشتری شود. برخی اوقات ازدحام و تبعات ناشی از آن موجب تحقیر زائران ایرانی است. از تدابیر کشورهای دیگر (مثل ترکیه) استفاده شود.

ص: ۳۷

- موقع اجاره هتلها توجه شود که هتل دارای سالن اجتماعات باشد، چرا که آن دسته هتل هایی که فاقد سالن اجتماعات هستند، روحانیون در بیان و تبیین مسائل و احکام دچار مشکلات زیادی میشوند.
- برای جلساتی که در بعثه در مکه و مدینه برگزار میشود، وسیله ایاب وذهاب در نظر گرفته شود.
- جدیدترین شبها طبق مسائل روز با پاسخهایی فراخور و مناسب تدوین شود و در اختیار روحانیون و گروههای ارشاد قرار گیرد.
- مسایل کلی مناسک حج، به قطع جیبی به زبانهای مختلف (عربی، انگلیسی، ترکی و ...) ترجمه شده و در اختیار روحانیون زبان دان قرار گیرد، تا در موقع لزوم بتوانند پاسخگوی سؤالات شرعی زائران خارجی باشند.
- حتی المقدور از هتلهای نزدیک مسجدالحرام، جهت اسکان ایرانیان استفاده شود (ولو با پرداخت هزینهی بیشتر که زائران، راضی به پرداخت این وجه هستند).
- فروشگاه های شاهد مجهزتر شوند (البسه و پوشاک و لوازم منزل و ...) و شعبهای نیز در مکه و مدینه زده شود، تا حتی المقدور خرید ایرانیان از فروشگاه های ایرانی باشد و بدینوسیله جلوی بسیاری از تبعات سوء خرید از بازارهای عربستان گرفته شود و ارز مملکت به خود مملکت باز گردانده میشود.

ص: ۳۸

- در دفترچه اعمال تجدیدنظر شود و مسائل اضافی آن حذف شود.
- کلاسهای مکالمه عربی و انگلیسی برای روحانیون و معین و معینه ها در نظر گرفته شود، به طوری که میزان تسلط آنان و شرکت مستمر در کلاسها در ارزیابی آنان مؤثر افتد. (انگیزه شرکت در کلاس) آگاهی روحانیون به زبان عربی و انگلیسی در صدور انقلاب و دفاع آن و حقانیت شیعه، رفع شبهات اعتقادی و ایجاد وحدت بین مسلمین جهان بسیار مؤثر است.
- از بعضی از مخارج و هزینه های اضافی کاسته شود.
- بروشورهای مصور مناسک و اماکن تاریخی جهت زائران تهیه شود.
- زمان پرواز هواپیماها طوری تنظیم شود که با وقت نماز تلاقی نداشته باشد.
- شماره صندلی زائران در هواپیما از قبل معین باشد به گونه‌ای که هر زائری در جای خود بنشیند.
- موقع ثبت نام زائران، حفظ رعایت شئون اسلامی و رعایت حجاب کامل مورد توجه قرار گیرد.
- توجه به کارایی مدیران و همسرانشان بشود. بعضاً همسران بعضی از مدیران کاری نکرده و موجبات نارضایتی شدید زائران را فراهم می‌آورند چرا که غالباً به خرید سوغات و امور شخصی خود توجه دارند و همراهی مدیر هم با آنها سبب میشود که وقت مدیر هم گرفته شود

ص: ۳۹

و کارایی او نیز زیر سؤال رود.

- کاروانهایی برای افراد بیمار و معذور در نظر گرفته شود با امکانات رفاهی و پزشکی لازم، و مدت زمان سفرشان هم محدود باشد تا خود این عزیزان هم با مشکلات کمتری مواجه باشند.

- تدبیری اتخاذ شود تا در کاروانها از جهت تعداد افراد جوان و مسن و نیروهای کارآمد و ناتوان هماهنگی باشد بعضی کاروانها اکثراً پیر و مسن هستند و زحمت روحانی و معین ... بسیار زیاد است و برعکس برخی از کاروانها همه جوان و نیرومند و کارآمد، این نابرابری به نوعی اصلاح شود.

- معین و معینه ها به کاروانها زودتر معرفی شوند تا از وجودشان در جلسات استفاده شود، و از همان اول با روحانی هماهنگ گردند.

- ارزیابی مدیران بعد از اعمال منا و عرفات باشد.

- برای دعای عرفه هم مانند دعای ندبه و کمیل از طرف بعثه برنامه‌ریزی شود تا از معنویت و شکوه بیشتری برخوردار گردد.

- مدت عمره کاروانهای دانشجویی ۱ ظ روزه شود.

- از نیروهای خدماتی کاروان، یک نفر به پیشنهاد روحانی باشد.

- جزوهای ساده و غنی و توانمند، در خصوص وهابیت و عقاید و تلاششان در جهت تضعیف شیعه تهیه شود و در

ص: ۴۰

اختیار زائران قرار گیرد، تا از جهت سیاسی، عقیدتی هم، زائران اغنا شوند.

- در درجه بندی هتلها تمام جوانب در جهت رفاه حال زائران لحاظ گردد.

- برای روحانیون کارگاه های آموزشی شیوه های مدیریت فرهنگی و توانایی به کار بستن آنها در نظر گرفته شود.

- از آنجایی که روحانیون بایستی در سه بعد شناختی (دارا بودن مهارت‌های لازم، اطلاع کافی از تاریخ اسلام و امکان، اطلاع از

پیامهای تربیتی و اخلاقی، عرفانی) و بعد عاطفی (عشق به کار، عشق به هدایت مردم، عدم احساس خود برتر بینی) بعد رفتاری

(ارتباط با کاروان و عوامل اجرایی و ...) موفق باشند و حرکت نمایند وجود کارگاه های آموزشی بسیار لازم است.

- تقویم حج که تمام وقایع تاریخی حج را ثبت نموده باشد، تهیه شود.

- از اعزام زائران مبتلا به بیماریهای سخت که قادر به انجام هیچیک از اعمالشان نیستند، جلوگیری شود.

- مسئولین سازمان حج، خوهراں معینه را نیز مانند روحانیون به کاروانها معرفی نمایند تا مشکل جذب آنان به کاروانها پیش نیاید،

و در همان اولین فرصت با زائران و مشکلات آنان آشنا گردد و از اول برنامه ریزی نمایند.

- کارت شناسایی (قابل نصب روی چادر) برای

ص: ۴۱

- خواهران معینه در نظر گرفته شود تا در اماکنی مثل حرمین شریفین و ... بتوانند پاسخگوی سئوالات زائرین غیر کاروان خود نیز باشند و شناسایی آنها برای دیگران میسر باشد.
- در انتخاب مدیران و خدمه دقت بیشتری صورت گیرد.
  - از روحانیون بومی و محلی برای اعزام استفاده شود.
  - در روشهای انتخاب روحانی نمونه، تجدیدنظر شود.
  - معینه‌ها حتماً محرم روحانی باشند. از معرفی معینه‌های نامحرم به کاروان جداً خودداری شود. این توصیه را بسیاری از روحانیون کاروانها پیشنهاد داده بودند.
  - از روحانیون کارآمد جوان، جهت هدایت فرهنگی کاروانها استفاده شود.

توصیه به مدیران

- توجه به نکات ذیل برای روحانیون بزرگوار کاروانها بسیار مفید است و میتوانند از مدیران کاروانهای خود، موارد ذیل را پیگیری نمایند.
- مدیران محترم از دخالت در امور شرعی پرهیز نمایند.
  - مدیران محترم با روحانی، هماهنگ باشند.

ص: ۴۲

ناهماهنگی آنان آثار بدی بدنبال دارد.

- مدیران محترم زائرینی را که شنوایی کمتری دارند شناسایی کرده و حتماً به تهیه سمعک توصیه نمایند تا برای درک اعمال و تکرار نیت با مشکل مواجه نشوند.

- مدیران عزیز، جهت قبله در اتاقهای هتل را بیرسند و زائران را مطلع نمایند.

- مدیران وسایل و ادوات تبلیغاتی و تراکتهای نام کاروان و ... را جهت بازدیدهای دوره‌های به همراه داشته باشند.

- مدیران محترم در ارائه سرویس دهی و خدمات یکسان و عادلانه برخورد نمایند.

- مدیران از صمیمت و ارتباط نزدیک با زائران مؤنث و جوان، شدیداً پرهیز نمایند.

- اعلان برنامه های بعثه و زیارات دوره و نصب آن و .... در تابلوی اعلانات توسط مدیران صورت گیرد.

- قناعت و صبر و بردباری در طول سفر و رعایت حال تمام زائران.

- اعلام ساعات زیارت بانوان در مسجدالنبی و زیارت آقایان در بقیع.

- برنامه ریزی جهت خرید دسته جمعی هم در مکه و هم در مدینه.

- تذکر به زائران در عدم استفاده از دخانیات در اماکن مقدسه مکه و مدینه (در این اماکن ممنوع است)

ص: ۴۳

- تذکر به زائران که قرآنهاى مسجدالنبی و مسجدالحرام را به هتلهای نیاورند.

توصیه به رابطین

- رابطین محترم غیر مستقیم ارزیابی کنند.
- رابطین محترم برای شناسایی و ارزیابی روحانیون، وقت بیشتری صرف کنند و عملکرد آنان را درست و دقیق منعکس نمایند.
- ارزیابی روحانیون به پایان سفر موكول شود تا نتیجه شفافتر و واقعیت‌تر باشد. البته از ابتدای سفر از کارهای روحانیون اطلاع حاصل نمایند ولی فرمها در پایان سفر پر شوند.
- سبک و روش ارزیابی روحانیون، توسط رابطین مختلف است، یک روش برای همه اعمال شود.
- رابطین محترم ضمن بررسی عملکرد روحانیون، نقاط ضعف آنان را گوشزد نمایند.

عوامل موفقیت روحانی، معین و معینه

- ۱- تقسیم کار بین روحانی و معین از ابتدا صورت بگیرد به نحوی که هر کدام وظایف خود را بخوبی بدانند که در سهولت کار، هماهنگی و ایجاد صمیمیت بسیار مؤثر است.
- در انجام اعمال، روحانی از عجله و شتابزدگی

ص: ۴۴

پرهیزد.

- اصلاح حمد و سوره خانمهای زائر، توسط معینه‌ها صورت گیرد.
- روحانی و معین و معینه هیچگونه انتظاری از زائران نداشته باشند.
- روحانیون با سعه صدر، تحمل، اخلاص و مهربانی با زائران برخورد نمایند.
- هر یک از روحانیون، نهار و شام را در اتاق زائران و با آنان صرف نمایند. این پیشنهاد را بسیاری از روحانیون مطرح کرده بودند.
- روحانی معین و معینه شخصاً اعمال زائران را کنترل نمایند.
- روحانی، زمینه‌ی فعالیت بیشتر معین و معینه‌ها را فراهم نماید.
- برخورداری از تقوی و معنویت و اصلاح خود قبل از اصلاح دیگران.
- اهتمام روحانی به صحت انجام اعمال افراد بخصوص افراد ضعیف.
- توجه روحانیون به تمام ابعاد حج (عبادی- سیاسی).
- مسلط بودن روحانی به زبان عربی و انگلیسی.
- با مطالعه سخنرانی کند و به بیان مسایل پردازد.
- گفتار خود را همراه با عمل کند (در بحثهای اخلاقی و تقوایی) تا از نفوذ کلام بیشتری برخوردار گردد.

ص: ۴۵

- هر دو سه روز یک بار، جلسه هماهنگی میان روحانی، معین و مدیر و معینه برقرار گردد.
- قبل از شروع جلسات با همکاری معین و روحانی، برای هر جلسه طرح درسی تهیه شود و در هر جلسه مقداری مطالب اخلاقی، فقهی معین شود، تا هم از تکرار مطالب توسط روحانی و معین جلوگیری شود و هم استفاده بهینه از وقت صورت گیرد.
- جهت تأثیر گذاری بیشتر بین زائران بهتر است روحانی و معین یک کاروان، از جهت سنی، هم زبان بودن و آشنا بودن از قبل و حتی خط فکری و سیاسی یکی باشند.
- برخوردهای عاقلانه و حکیمانه یک روحانی با معین و معینه در رفع مشکلات بسیار مؤثر است و میتواند از تشنجات و اختلافات جلوگیری نماید.
- نظم و وقتشناسی از دیگر عوامل موفقیت روحانی است که موجب انجام کارها طبق برنامه میشود و به کاروان انسجام خاصی میبخشد.
- روحانی و معین، حتی قبل از شروع جلسه در محل جلسه حضور یابند، تا هم وقتشناسی را عملاً آموزش دهند و هم در رفع مشکلات شخصی و مسائل فردی زائران کوشا تر باشند.
- تشکیل جلسات گروهی برای ختم قرآن و ختم صلوات.

ص: ۴۶

- در کاروانهایی که معنیه دارند، ترتیبی اتخاذ شود که خانمها در زمانهای اعلام شده به داخل مسجدالنبی بروند و قسمت‌های مختلف روضه شریفه و منبر حرم شریف و ستونها و ... را ببینند.
- شناسایی افراد داوطلب برای مساعدت به افراد ناتوان، برای انجام دادن اعمال و تردد به اماکن مقدس.
- تقویت روحیه افراد اعم از زن و مرد به هنگام بروز مشکل.
- حفظ خونسردی خود و تدبیر برای بهترین راه حل در هنگام بروز مشکلات.
- ضمن ذکر اثرات مثبت همیاری و همکاری از نیروی خود زائران، در رتق رفتق امور کاوران، استفاده شود. (البته با دادن برنامه و هماهنگیهای لازم)
- با توجه به سطح تحصیلات زائران، توقع آنان بالا میرود، لذا توجه به این وضعیت در نحوه عملکرد روحانیون نقش زیادی دارد.
- بهترین راه نفوذ در دل زائر، تواضع و تطابق قول و عمل است و نیز داشتن حسن خلق و سعه صدر.
- از زائرینی که مسلط به زبان انگلیسی و عربی هستند حتماً در بیان مسائل اعتقادی و صدور انقلاب و دفع شبهات استفاده شود (آموزشهای لازم به خود آنها داده شود).
- روحانیون و معینهای محترم از شوخیهای بی مورد

ص: ۴۷

بین خودشان و زائران جداً پرهیزند.

- روحانیون و معینهای محترم با لباس رسمی و مقدس روحانیت، بین زائران و در حرمین شریفین حاضر شوند.

- در جلسات آموزشی، ابتدا مدیران سخن گویند و بعد که همه حضور پیدا کردند، روحانی به بیان مسائل و مناسک پردازد. چرا که حرفهای مدیر پیرامون مسائل اجرایی حج است و بالتبع همه از آن مطلع خواهند شد؛ ولی غفلت از یک مسئله شرعی عواقب سویی بدنبال خواهد داشت.

- توجه به مناسبتها و ایام الله در طول سفر و بهره‌برداری از تاریخ اسلام و مسائل سیاسی روز.

- روحانیون از حال سالمندان و بیماران غافل نباشند و تا پایان سفر از آنان دلجویی کرده و به نوبت هر روز یکی دو نفر را به حرم ببرند.

- در اختیار قرار دادن جزوه‌های مناسک و اماکن بین زائران و از آنها خواسته شود که در اوقات فراغت در اتاقهایشان بحث و گفتگو کنند، تا هم مسایل برای خودشان و هم برای افراد مسن و بیسواد روشن شود و هم اشکالاتشان و ابهامات را از روحانی بپرسند.

- از تراکتهای خوش خط و زیبا با مضامین عالی، جهت حفظ حجاب خانمها در سالنها و تابلوی اعلانات، استفاده شود و هر روز با متنهای زیباتر و جدید عوض شوند. (با همکاری مدیران)

ص: ۴۸

- با سعه صدر و برخورد متین و منطقی، حجاب و پوشش زائرین (بخصوص خانمها) تحت کنترل درآید و عواقب سوء بدحجابی و اثرات زننده اجتماعی آن و فلسفه حجاب در جلسات تذکر داده شود.
- درب اتاق روحانی و معین و معینه همیشه به روی زائر باز باشد و در بین زائرین و در جمعشان حضور یابند.
- زائرینی که در کاروان از جهات مختلف (ختم قرآن، شرکت مستمر در جلسات، فعالیتهای عبادی و مستحباتها، همکاری و ...) ممتاز بودند شناسایی شوند و مورد تقدیر قرار گیرند.
- در پایان هر جلسه یکی از کتابهای اعتقادی از استاد مطهری، علامه طباطبایی، دکتر بهشتی، و شهید هاشمینجاد و ... معرفی شود و در ۵ دقیقه پیرامون محتوای آن بحث شود تا هم فرهنگ کتابخوانی رواج یابد و هم زائران جوان با توجه به شبها و سئوالاتی که در ذهنشان موجود است پاسخهای خود را در کتابها جستجو نمایند.
- در جلسات آخر از زائران خواسته شود تا خلاصهای از سفر خویش را تحت عنوان "سفر در یک نگاه" در سه بعد مشاهدات و اعمال و شنیدنیها به رشتهی تحریر درآورند و رهاورد سفرشان را مکتوب نمایند تا بدینوسیله درک خود را نسبت به فضا و محیطی که هستند و نسبت به عرفان و صفای معنوی آن بیان نمایند. مشاهدات شامل (زیارت حرمین شریفین، زیارت دوره، قبرستان ابوطالب

ص: ۴۹

و ... اعمال (مناسک و واجبات حج و مستحبات آن ...) شنیدنیها شامل تاریخ ۲۳ ساله رسالت پیامبر، زندگی نامه ائمه و پیامبرانی که در مسجدالحرام طواف کردند و ... و هر آنچه در این سفر از زبان شما شنیده‌اند، تقریر شود. این عمل برای جوانان و تحصیلکرده ها بسیار عمل خوبی است.

- در همان دفعه اول که همهی زائران به حرم برده میشوند، ضمن اینکه کارت هتل و آدرس را همه دارند، علامتهایی در مسیر به آنها گوشزد شود تا مسیر رفت و آمد را به خوبی یاد بگیرند که نگرانی از گم شدن و تبعات آن را نداشته باشند و ورود و خروج از دربهای حرمین با شماره های مخصوص را به آنها بگوئید. (با همکاری مدیران)

- نسبت به اذانه‌ها و اوقات شرعی، برگزاری نمازهای جماعات، حتماً زائران را مطلع نماید.

- معینه محترم، قبل از حرکت به میقات به بانوان زائر اعلام کند که لباس احرام خانمها نازک و بدن نما نباشد.

- معینه های محترم، بانوان زائر را با زندگی زنان اسوه اسلام (حضرت زهرا (علیها السلام) حضرت زینب (علیها السلام)) و زنان موفق صدر اسلام (سمیه، حضرت خدیجه و ...) آشنا نمایند تا درسهایی از الگوهای موفق بیاموزند.

- هر روز یکی از ادعیه و مناجاتهایی که مردم در شهر خود کمتر به آن میپردازند خوانده شود و توضیح داده شود تا با مناجات صحیفه و ادعیه ها آشنا شوند.

ص: ۵۰

- روحانیون و معینها و ... به امور فردی و شخصی پردازند و همواره در خدمت زائران باشند.
- روحانیون و معینها و ... از امور تشریفاتی و تجملاتی شدیداً پرهیز نمایند.
- روحانیون و معینها و ... از زمانهای خوب و مناسب برای برگزاری جلسات استفاده کنند که هم درک جلسه برای همه امکانپذیر باشد و هم از نماز اول وقت و جماعت محروم نشوند.
- روحانیون توجه به سطح فهم مخاطبین داشته باشند.
- از تمثیلات و داستانهای کوتاه و طنزهای مفید برای بهتر جا افتادن مسائل عقیدتی و مناسک استفاده شود.
- هر روز قبل از شروع جلسه از یکی از جوانان خواسته شود تا قرآن تلاوت کند و حدیثی را بیان نماید.

توصیه های مربوط به جلسات قبل از سفر

مسائل کلی

- در اولین جلسات که تمام زائران به علت شوق و علاقه حضور دارند، ذکر و تفهیم این مطالب کلی ضروری است.
- ۱- بیان اهمیت عمره و حج از دیدگاه آیات و روایات.
  - ۲- بیان اهداف عمره و حج تمتع.
  - ۳- بیان اهمیت آموزش.
  - ۴- مسئله تقلید و تعیین مرجع تقلید برای آنها که ندارند، و چگونگی بقاء بر میت.

ص: ۵۱

- ۵- بیان مسائل مربوط به وجوهات مثل خمس و زکات و رد مظالم.
- ۶- اهمیت نماز و لزوم قرائت صحیح.
- ۷- فراگیری احکام و نقش آن در صحت عمره و حج.
- ۸- توبه و زدودن گناه از دل.
- رعایت حجاب و سایر شئونات از آغاز تا پایان سفر.
- رعایت اخلاق اسلامی در سفر.
- رفع حوائج دیگران در حد امکان.
- حلالیت‌طلبی از دیگران و پاک کردن دل از کینه‌هایی که نسبت به دیگران است.
- وصیت کردن (حتماً زائر وصیت نامه خود را بنویسد و به فرد مطمئنی بدهد).
- خداحافظی و طلب حلالیت از دیگران.
- لزوم اجازه نذر از شوهر، جهت محرم شدن قبل از میقات برای بانوانی که به تنهایی سفر میکنند.
- معرفی کتابهای موردنیاز در سفر و سایر لوازم شخصی.

در بیان احکام و مناسک

- تهیه دفترچهای جهت آموزش مناسک و تنظیم احکام در آن به تعداد ۲۳ جلسه، ده جلسه در ایران ۶ جلسه در مدینه و ۷ جلسه در مکه، محتوای بیانات در هر جلسه متناسب با فضاهای مورد نظر و اعمال لازم در آن محیطها

ص: ۵۲

لحاظ شود. (در هر جلسه تفسیر یک آیه مربوط به حج، بیان تاریخ اسلام، بیان عرفان و اسرار حج و بیان احکام حج در نظر گرفته شود.)

- مناسک همراه با اسرار حج مطرح شود که زوآر خسته نشوند و تنوع بخشی در بیان احکام رعایت گردد.

- انتخاب افراد قوی و با تجربه در هر اتاق برای تکرار و تمرین احکام.

- تهیه کاغذهایی با نام هر زائر و ذکر نحوه عمل آنها (قرائت و ...) و اشتباهات آنها در کاغذ جداگانه‌های نوشته شود و به خودشان تحویل داده شود تا در فرصتهای فراغت برطرف گردد، و در مراحل بعدی اعمال چنانچه اصلاح شده باشد در برگه اولیه ثبت گردد.

- تهیه بروشورهای مربوط به خلاصه اعمال و اماکن تاریخی مکه و مدینه و اعمال مستحب در هر مکان و تحویل آنها به زائران.

- از وسایل کمک آموزشی مانند نوار، فیلم، CD، پوسترهای بزرگ، ماکت جهت آموزش هر چه بهتر مناسک و احکام استفاده شود. خصوصاً موقع توضیح در مورد اماکن تاریخی و یا مکانها و ارکان مسجدالحرام و قسمتهای مسجدالنبی، فیلم و تراکت و پوستر، خیلی مفید و لازم است.

- احکام با بیانی ساده و روان توضیح داده شود و از ذکر موارد اختلافی پرهیز شود.

ص: ۵۳

- مناسک بصورت عملی حتی المقدور آموزش داده شود. (مثل وضو، نماز، نحوه احرام بستن، غسل کردن، طواف به دور کعبه و ...) البته خالی از وسواس باشد.
- آموزش احکام با پرسش و پاسخ همراه باشد.
- در بخش نماز غیر از تصحیح حمد و سوره یکبار بطور عملی واجبات نماز (تکبیرة الاحرام، قیام، موالات، ترتیب و ...) توضیح داده شود.
- زمان جلسات طولانی نشود و از اتلاف وقت و حرفهای بیهوده زدن خودداری شود.
- مسئله پرداخت خمس زائرین را به دفتر مراجع و نمایندگی آنها ارجاع دهید.
- جلسات را متنوع و شاداب نگهدارید، تا انگیزه شرکت همه وجود داشته باشد و از جهات مختلف علمی، عبادی، سیاسی پر بار نمایید.
- در هر جلسه یک شبهه اعتقادی شیعه را مطرح و پاسخ دهید.
- در شناخت چهره وهابیون و تلاشهای مذبحانیشان در هر جلسه ۵-۲ دقیقه صحبت نمایید.
- از مغلقگویی و کلی گویی و ذکر الفاظ مشکل، برای بیان احکام جلوگیری شود.
- در جلسات اول، زائرین از جهت سطح تحصیلات (با سواد و بی سواد) جدا شوند تا برای هر دسته با زبان خودشان احکام مسائل مطرح شود.

ص: ۵۴

- بعد از هر جلسه، ارزیابی بعمل آید تا اطمینان به یادگیری آنان شده باشد. به باسوادها توصیه شود برای یادگیری بهتر یادداشت نمایند.
- خواهران معینه، احکام را به صورت عملی توضیح دهند، مسائلی مانند وضو، غسل، سرکردن و برداشتن مقنعه در حال احرام و ... تا مشکلات زائران برطرف شود.
- نسبت به قرائت نماز (حمد و سوره) برای کسانی که خیلی ضعیف هستند، نوار تهیه شود و در اختیارشان گذاشته شود تا در اوقات فراغت تمرین نمایند.
- تلبیه و نیات را در برگهای تایپ کرده و با خط درشت تکثیر نمایید و در اختیار زائرین قرار دهید.
- مسائل مربوط به منا و عرفات در مکه گفته شود، چرا که منا و عرفات به علت شلوغی و سروصدا و عدم امکانات، مطلوب نخواهد بود.
- جلسات زائرین خانم با معینه حتماً جدای از جلسات عمومی برگزار شود و وقت خوب و مناسبی برایش اختصاص داده شود و لزوم شرکت خانمها توسط مدیر و روحانی حتماً اعلام شود.

نماز جمعه، جماعت و تحیت

نماز مقام پاکان و نیکان است. نماز جایگاه بینایان و دانایان است. نماز طریق عاشقان و عارفان است. نماز، راهیابی به بارگاه ربوی است. عارف عاشق، محال است در

ص: ۵۵

مسائل نماز و برنامه هایش از معشوق سرپیچی کند، پس به قدر وسف باید، وقت این مناجات را غنیمت شمرد و به آداب قلبی قیام کرد و به قلب باید فهماند که مایه حیات ابدی و سرچشمه فضایل انسانی و ... موأنست با حضرت حق است. پس اشتغالات قلبی را باید موقع نماز کم، بلکه قطع کرد.

توصیه ها

- حتماً به زائران تأکید شود نماز را به جماعت بخوانند.
- آموزش نماز جمعه به زائران داده شود تا با شرکت در نماز جمعه، آشنایی کامل به برگزاری آن داشته باشند.
- به زائران گوشزد شود که نمازهای واجب را در مسجدالنبی و مسجدالحرام تمام بخوانند.
- زائران برای شرکت در نماز جماعت یک ساعت قبل از شروع نماز در مسجدالحرام و مسجدالنبی حاضر شوند تا در صفهای مرتب و متصل قرار گیرند و نیم ساعت بعد از نماز حرکت نمایند تا دچار شلوغی و ازدحام نشوند.
- موقع برگزاری نماز جماعت، نماز فرادی نخوانند.
- نمازها در مسجدالنبی و مسجدالحرام خوانده شود که فضیلت بیشمار دارد.
- نمازهای زیارت ائمه بقیع (علیهم السلام) در مسجدالنبی خوانده شود.
- نماز میت اهل سنت به زائران آموزش داده شود و در نماز میت آنان نیز شرکت نمایند.

ص: ۵۶

- زائرین از ذکر آمین، بعد از حمد اجتناب کنند و میتوانند سکوت کرده و یا الحمدلله (یعنی شکر خدا را که ما را جزء ضالین قرار نداد) بگویند.
- خواندن نماز تحیت در مساجد مکه و مدینه به زائران توصیه شود.
- با گفتن قدامت الصلوة در مساجد بلند شده و به نماز جماعت بایستند.
- اهل سنت اهمیت زیادی به مرتب بودن صفوف نماز جماعت میدهند، قبل از گفتن تکبیرة الاحرام، امام جماعت جملاتی مانند "استووا، سووا صفوفکم، اتّموا الصف الاول فالاول، سدّوا الخلل" میگوید تمام این عبارات به معنی کامل کردن و منظم شدن صفوف است، توجه نمایند.
- اهل سنت اتصال صفوف در مکان واحد مانند مسجدالنبی و مسجدالحرام را لازم نمیدانند لذا به زائران توصیه کنید جایی بایستند که اتصال صفوف برقرار باشد.
- در رفتن به سجود و رکوع و برخاستن از آنها، از امام جماعت تبعیت کرده و تأخیر محسوسی نداشته باشند.
- از آمین گفتن و دست به سینه نماز خواندن، جداً پرهیزند که نماز باطل است.
- اهل سنت بعد از سجده فوراً برمیخیزند تذکر به زائران که قدری تأمل کرده (نه طولانی) سپس برخیزند.
- بسیاری از مراجع تقلید، نماز جماعت با اهل سنت را

ص: ۵۷

مجزی میدانند و اعاده لازم نیست.

- بعد از سلام نماز، دستها را بالا نیاورده و الله اکبرها را هم آهسته بگویند.

- در مسجدالحرام در مسیر طواف کنندگان به نماز نایستند.

- احکام نماز استدارهای در مسجدالحرام، برای زائران تبیین شود.

- محل ایستادن امام جماعت در مسجدالحرام برای زائران روشن شود تا جلوتر از امام قرار نگیرند.

صبح و مغرب و عشا: نزدیک مقام ابراهیم

عصر: بین حجر اسماعیل و در کعبه

نماز جمعه: نزدیک مقام ابراهیم

ظهر: زیر بالکن مقابل حدفاصل بین رکن یمانی و رکن حجر

بخش چهارم: نگاهی گذرا به ابعاد عبادی و سیاسی حج

معارف حج

بعد عبادی

حج تنها مناسک نیست، بلکه سیر و سلوک باطنی و طی منازل روحانی است. هر یک از منازل، رازهای عرفانی، اخلاقی، تربیتی و ارشادی در بر دارد و همینهاست که به حج روح و معنی میبخشد و دگرگونی اخلاقی و معنوی در زائر ایجاد میکند. بر روحانیون معظم است که درک حقیقی حج را برای زائران کوی دوست فراهم نمایند و شهد شیرین حج واقعی را به کام آنان بریزند. لذا اشارهای به برخی از مواردی که شما روحانی محترم به آن اشراف دارید، میشود.

احرام: کندن لباس معمولی است. غسل احرام پیرایش درون و تصفیه قلب و روان از گناهای است که قلب را تیره کرده است و احرام یعنی عدم وابستگی به دنیا و متعلقات آن. زدودن تشخصها و میتتها و یکسان شدن همه (فقیر و غنی).

تلبیه: لبیک گفتن است، بدین معنا که خداوند بزرگ را

ص: ۵۹

در دعوتی که فرموده، اجابت نمودی و با صفا و اخلاص و بدون غل و غش پاسخ می‌دهی. لیک گفتن به خدا یعنی پیمانی زبانی با خدا، پس از عهد و تعهد قلبی است. یعنی خدا یا به هر چه حق است، زبان می‌کشایم و از هر چه باطل است دم فرو می‌بندم. طواف: هفت شوط طواف بر گرد کعبه.

- همسویی با جهان هستی است بر محور توحید گردیدن.

- حیات و ممات و عبادات را برای خدا خالص کردن.

- هماهنگ شدن با فرشتگان خدا که لحظهای از اطاعت حق غافل نیستند.

- فرشته خوی شدن و رخت بر بستن صفات حیوانی، از انسان است.

نماز طواف: نماز طواف، پشت مقام ابراهیم خواندن یعنی قائم مقام ابراهیم شدن و با ابراهیم هم نوا و هم راز شدن و قائم مقام ابراهیم شدن، یعنی تأسی به ابراهیم در مبارزه با شرک و براءت از مشرکین، تسلیم حق بودن، امثال امر خدا کردن، از دنیا و وابستگیهای آن بریدن و در جهت سیر الی الله فانی شدن.

آب زمزم: نوشیدن زمزم سبب شستشوی بدن از امراض روحی و جسمی میشود. آب زمزم بهترین آب روی زمین است.

صفا و مروه: ۷ شوط سعی صفا و مروه

ص: ۶۰

- تاسی به هاجر کردن است، ناامید نشدن در طی طریق، سعی و تلاش نمودن و از حرکت نایستادن است. توقف در صفا، تصفیه کردن روح و ضمیر برای حضور در قیامت است.
- رسیدن به مروه، پیش گرفتن مروت و جوانمردی و اصلاح صفات بد خویش است.
- سعی، حیران و سرگردان بدنبال خدا بودن است. سعی کننده، دنبال رضای خدا می‌رود تا بندگی او کامل شود.
- هروله: رمز هروله، گریختن از معاصی است.
- زیر پا گذاشتن غرور و قدرت که آدمی را از خدا غافل می‌کند.
- گریختن از شیطان و وسوسه های اوست.
- خواری هر سلطه گر، ستیزه جوست.
- عرفات: در عرفات حضرت آدم به خطا و ترک اولی اعتراف میکند و خدا او را مشمول رحمت قرار می‌دهد.
- در عرفات حضرت ابراهیم به مناسک حج واقف میشود و عارف میشود و دعایش مستجاب میشود.
- عرفات بهترین موقعیت برای دعا و استغفار و طلب حاجات است.
- عرفه از اعیاد بزرگ برای زائران و برای همه مؤمنان و روز آمرزش و اعتراف است.
- عرفه یک روز است به فضیلت شب قدر، پس باید در

ص: ۶۱

اغتنام این فرصت تلاش کرد.

- عرفات مکان وزش نسیم رحمت الهی است.

- بر سر کوه عرفات (جبل الرحمه) امام حسین (ع) دعای عرفه را خواندند که محل اجابت دعاست.

مشعر: بخشی از شب عید قربان زائر در مشعر است.

- وقوف بین الطوعین در مشعر رکن حج است.

- باید در صبح عید قربان بهره‌های معنوی لازم را گرفت و از خدا عیدی خواست.

- عیدی انسان در آن روز، آموزش گناهان و قضای حوائج است.

منا: منا یعنی آرزو، آرزوی چه چیزی که بدنبال آن باید از شهر و دیار حتی مکه معظمه و خانه دوست آواره شوی، ابراهیم هم،

ترک همه را کرد حتی زن و فرزند و ... تا به مقام خلّت و خلیل الهی رسید و امانت خلق را به او دادند.

- پس باید از همه تعلقات برید و تسلیم در برابر حق شد و امتثال فرمان او بدون چون و چرا کرد.

رمی جمره: سنگ زدن به شیطان (رمی جمره عقبه) از واجبات روز عید قربان است.

- نوعی آموزش به انسان است که چون ابراهیم و اسمعیل باید شیطانهای مرئی و نامرئی را رمی کنی.

- ابلیس سوگند یاد کرده که دمی از بندگان خدا غافل نباشد، پس تو دمی از خدا غافل نباش تا دامهای او را یکی پس از دیگری

پاره کنی و به جبل الهی چنگ زنی.

ص: ۶۲

- هواهای نفسانی را لگد کوب کرده که آنها از عوامل اسارت در برابر شیاطین جنی و انسی هستند.
تقصیر: (ناخن یا مو کوتاه کردن) در واقع آرزوها و خواهشهای نفسانی و حیوانی را کوتاه کردن و بریدن است و وصل به رحمت لایزال حق شدن.

حلق (سر تراشیدن): یکی دیگر از واجبات روز عید قربان حلق است.

- زائر موی سر را میتراشد و تسلیم امر الهی است و با زدودن موی سر عیوب ظاهر و باطن را از درون میزداید.

قربانی: امام صادق (علیه السلام): با قربانی کردن حلقوم هوا و طمع را ذبح کن و از خود دور گردان.

- ابراهیم در مسلخ عشق فرزند عزیزش اسماعیل را به خاک افکند تا به امر خدا قربانی کند.

- اسماعیل، پدر را در راه امتثال امر حق تشویق و ترغیب میکرد تا هر چه زودتر او را ذبح نماید.

- حقیقت قربانی، کشتن هوای نفس و آز و طمع است.

- حقیقت قربانی، از بین بردن تعلقاتی است که آدمی را از حریم دوست دور میسازد.

بعد سیاسی حج

خداوند میفرماید: جعل الله الکعبه البیت الحرام قیاماً للناس قیام وسیله پایدار بودن است، مسلمان اگر بخواهد پایدار باشد، باید قیام در راه خدا کند.

ص: ۶۳

- حج صرفاً اعمال و مناسک نیست، درست است که حج بی احرام و بی طواف نمیشود و رمی جمره، حلق، قربانی و وقوفین هم جزء واجبات و شرایط حج است. اما فقط حج این نیست.
- حج بیداری است.
- حج برائت است. برائت از مشرکین از ازل تا ابد.
- حج وحدت و انسجام مسلمین در سایه تمسک به حبل الهی برای شکست و نابودی تمامی کفر و ظلم است.
- حج رساندن پیام ۱۴ ظظ ساله قرآن به گوش تمامی جهانیان است. اجتنبوا الطاغوت
- حج، برائت و اعلان انزجار از تفکر شرک آلود و تمدن باطل شرک زدگان است.
- حج، برائت از استعمار ظالمانه ملحدان و استثمار مادیین و استعباد بی رحمانه مستکبران است.
- حج، برائت از استعمار سامریگرانه اسرائیل و استضعاف مکارانه ابرقدرتهاست.
- حج مجهز شدن به سلاح توحید، معزز شدن به عزت حق و متخلق شدن به اخلاق الهی و مفتخر شدن به کسب فضایل مادی و معنوی است.

پس در راستای بعد سیاسی حج، روحانیون محترم باید به نکات زیر توجه داشته باشند:

- بیان خدمات انقلاب و نظام جمهوری اسلامی؛
- بررسی و تبیین دیدگاه های امام و رهبری پیرامون

ص: ۶۴

مسائل اساسی ایران و جهان اسلام؛

- تبیین نقش و مسؤولیت مسلمانان در دفاع از انقلاب اسلامی و مقابله با توطئه های دشمنان؛
- تأکید بر ضرورت ارتباط و تعامل دوستانه با سایر مسلمانان و تبادل دیدگاه ها پیرامون مسائل منطقه و جهان اسلام؛
- در محلهای اجابت دعا، برای نابودی اسرائیل و آمریکا و نجات تمامی مسلمانان جهان دعا کردن؛
- حمایت از مردم مظلوم فلسطین؛ عراق و افغانستان
- رویکرد سیاسی در زمان حج باعث اتحاد مسلمانان و یک دلی و یک رنگی آنان میگردد و کمک میکند که مسلمانان، تحت رایت اسلام زمینه های تفرقه را کنار زده و با تکیه بر قدرت الهی شوکت و مجد اسلام را به ارمغان آورند.

ص: ۶۵

بخش پنجم: در حرمین شریفین**مسجدالحرام**

- انّ اول بیت وضع للناس للذی بیکه مبارکاً و هدی للعالمین. (۱) مسجدالحرام، اولین خانهای که برای عبادت مردم مقرر شد. همان که در سرزمین مکه است و مایه حرکت، برکت و هدایت جهانیان است. یادآوری نکات زیر برای زائران مفید است:
- طواف عاشقانه به دور کعبه و دیدن صاحب خانه با چشم دل.
- به یادآوردن خاطرات کعبه مانند معراج پیامبر- تولد حضرت علی (ع) - قیام امام زمان از کنار آن به هنگام ظهور
- نماز خواندن در مقام ابراهیم و الگو قرار دادن ایشان.
- نماز خواندن در مسجدالحرام و ثواب فراوان آن.
- قرائت قرآن و آثار فراوان آن.
- انجام طوافهای مستحب و هدیه کردن به انبیاء، معصومین، مؤمنین و ذوی الحقوق و ذکر ثوابهای بیشمار آن.

شناساندن قسمت‌های مختلف مسجدالحرام

الف- ارکان

رکن حجر: رکن شرقی کعبه که سنگ مقدس حجرالاسود روی آن نصب شده است. این سنگ بهشتی همراه حضرت آدم به زمین آمد.

- حجر سنگ بهشتی است و تمام انبیاء و معصومین آن را استلام کرده‌اند.

- استلام نمودن حجر در صورت امکان، چرا که دست راست خداوند است.

- حجرالاسود، اول سفید بود که به جهت گناه مشرکان و گناهکاران سیاه شد.

- رکن حجرالاسود از دیگر ارکان کعبه با فضیلتتر است.

- در آداب تشریف خوب است روحانیون محترم به خانمها تذکر دهند که به جهت ازدحام جمعیت در نزدیک رکن حجر، از استلام آن جداً پرهیز نمایند.

رکن یمانی: رکن جنوبی کعبه است و امام صادق (علیه السلام) فرمودند: الرکن الیمانی بأبنا الذی ندخلُ منه الجنّه.

رکن عراقی: رکن شمالی کعبه و رکن شامی که رکن غربی کعبه میباشد و این دو رکن، حجر اسماعیل را در بر گرفته‌اند.

حجر اسماعیل: محل دفن بسیاری از انبیاء الهی از جمله حضرت اسماعیل (ع).

ص: ۶۷

- محل زندگی هاجر و اسماعیل
- محل دفن هاجر
- مقام ابراهیم: قدمگاه حضرت ابراهیم میباشد.
- مقام ابراهیم، پله بالا بر ابراهیم، برای خواندن آیات مناسک حج است.
- خواندن نماز طواف باید پشت مقام باشد، چرا که ابراهیم، اول مبارز با شرک و مجاهد در راه توحید بود.
- ناودان طلا: روایت است که امام باقر (علیه السلام)، میفرماید: موقع طواف وقتی به زیر ناودان رسیدی از خداوند طلب روزی حلال، نجات از آتش دوزخ کم شدن شر فاسقین و شیاطین انسی و جنی و دخول در بهشت را بنماید. زیر ناودان طلا، جای استغفار و محل نزول رحمت خداست.
- ملترم: قسمتی از دیوار کعبه که حجرالاسود در یک سمت آن و باب کعبه در سمت دیگرش است.
- محل اجابت دعاست. هیچ بندهای نیست که در آنجا خدا را بخواند و دعایش مستجاب نشود.
- حطیم: نیم دایره حدفاصل حجرالاسود و مقام ابراهیم است.
- این مکان برای استجاب دعا و نفرین سفارش شده است.
- لعن مشرکین و ظالمان و ....
- چاه زمزم: چشمهای که در سرزمین خشک و برهوت عربستان زیرپای اسماعیل جاری گردید.
- چشمهای که سبب آبادانی سرزمین عربستان گردید.
- چشمهای که سبب جمع شدن تمامی مردم و کاروانها

ص: ۶۸

در مسیر شد.

- آبی که شفا بخش امراض جسمی و روحی است.

- آبی است که مستحب است بعد از طواف و قبل از سعی از آن نوشید و به سر و صورت و سینه خود پاشید تا مرهمی بر دردها و تزکیهای بر نفس و روح انسان باشد.

- نوشیدن از زمزم، سیراب شدن از معرفت الهی است.

مسعی: محل سعی بین دو کوه صفا و مروه

- صفا در دامن کوه ابوقییس و مروه در دامن کوه قیقعان قرار دارد.

- حدفاصل صفا و مروه ۴ ظظ متر که هاجر این مسیر را ۷ مرتبه برای یافتن آب برای اسماعیل طی نمود. حد فاصل مسعی ۴ ظظ متر، فاصله بین حرم امام حسین و حرم حضرت عباس (بین الحرمین) هم حدوداً ۴ ظظ متر که عصر عاشورا حضرت زینب بین این دو مقتل سعی مینمود و بدنهای مبارک تکه تکه شده دو برادر را در هر سعی رؤیت میکرد. (تشبیه بین مسعی و بین الحرمین و وقایع عاشورا نوعی تنوع و جاذبه‌های خاص برای زائران خواهد داشت.)

- سعی در صفا و مروه نیاز به طهارت ندارد. توضیح دادن این مسئله برای زائران دغدغه زائر را کمتر میکند.

ب- نکات دیگری که روحانیون باید مدنظر داشته باشند:

- آماده کردن زائران از جهت معنوی برای ورود به مسجدالحرام

ص: ۶۹

- ابتدا زائران را به بام مسجدالحرام برده و قسمت‌های مسجدالحرام را در آنجا توضیح داده و نشان دهند و با آرامش پایین آمده و اعمال را آغاز نمایند.

- درخواست‌های معنوی از خداوند با رؤیت اولیه کعبه. بدیهی است زائرانی که مشرف شده‌اند، به محض ورود به مسجدالحرام از نظر روحی و معنوی در شرایط بسیار خوبی قرار دارند که میشود از این زمینه حداکثر بهره‌برداری را نمود.

ج- توصیه به پرهیز از موارد ذیل در مسجدالحرام

- فشار آوردن به دیگران به منظور استلام حجرالاسود.

- نماز خواندن در مسیر طواف کنندگان.

- توصیه شود، زائرین محترم نمازهای مستحبی را در پشت مقام نخوانند تا دیگر زائران برای خواندن نماز واجب به مشقت و رنج نیفتند.

- پشت به کعبه نشستن.

- قرآن را زمین گذاشتن.

- تردد و حرکت از روی قرآن (پا را از میان قرآن برداشتن)

- کفش و قرآن را در یک دست گرفتن.

- با کاغذ و مهر و دستمال ... نماز خواندن.

- ترک مسجدالحرام در آستانه نماز جماعت.

- نماز فرادی خواندن به هنگام اقامه نماز جماعت.

- خواندن قرآن هنگام ایراد خطبه‌های نماز جمعه.

- صحبت کردن هنگام اذان و خطبه‌های نماز جمعه.

ص: ۷۰

- فرستادن صلوات با صدای بلند.

- بهم زدن صفوف نماز جماعت و تردد از بین صفوف.

- ائمه را با صدای بلند خواندن.

روحانیون بزرگوار کاروانها تا آنجایی که مقدور است با تذکرات سودمند خود زمینه عزت، اقتدار، یکدلی و اتحاد بین زائران ایرانی و کشورهای دیگر را برقرار نمایند. باید اعتراف نمود، امروز نگاه بسیاری از مسلمانان و زائران دنیا به مردم و زائران کشور ما می باشد، بکشیم با پرهیز از زمینه های افتراق، الگوی نمونه برای دیگر زوار و حاجیان باشیم.

مسجد النبی

حرم امن پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) عظیمترین منبع فیض، بزرگترین سفیر الهی در میان خلق، رحمه للعالمین و مظهر اسماء الهی.

- جایگاه زیارت پیامبر و مسجد النبی. پیامبر (صلی الله علیه و آله) میفرماید: کسی که زیارت خانه خدا نماید و مرا زیارت نکند، من هم در قیامت توجهی به او نداشته و شفاعتش نمینمایم.

- به آداب زیارت شامل غسل، وضو، لباس پاکیزه و قلبی سرشار از عشق به خداوند، لبانی لبریز از ذکر خداوند و ... توجه شود.

شناساندن اماکن موجود در مسجدالنبی

- روضه شریفه: پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله): ما بین بیتی و منبری روضه من ریاض الجنئ
- این روضه با علاماتی مشخص است و دارای ستونهایی است که پایین آن سفید است.
- منبر: این منبر در محل اصلی منبری که پیامبر برای وعظ و ارشاد بر روی آن مینشستند، قرار دارد.
- محراب: محراب در محلی ساخته شده که پیامبر در همانجا نماز میگذارند. محراب دیگری با نام محراب تهجد در سمت دیوار شمالی ضریح مطهر است که محل نماز شب پیامبر بوده است.
- خانه حضرت زهرا (علیها السلام): در شمال شرقی مرقد مطهر پیامبر (صلی الله علیه وآله) خانه حضرت زهراست و بنا به نقلی، مرقد آن حضرت.
- ستون توبه: ستونی که ابولبابه خود را به آن بست تا مورد عفو خدا قرار گیرد. و نسیم رحمت الهی در این مکان به او وزید و بخشیده شد.
- استوانه السریر: مسند و جایگاه رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) برای رفع مشکلات و محل اعتکاف آن حضرت بوده است.
- استوانه المحرس: جایی که علی بن ابی طالب برای حراست و حفاظت از پیامبر میایستاد.
- مقام جبرئیل: جبرئیل از آنجا بر پیامبر وارد میشد و درب ورودی خانه حضرت زهرا (علیها السلام) نیز بوده است.

ص: ۷۲

استوانه الوفود: - مکانی که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با سران قبایل ملاقات داشتند، با آنان جهت آشنایی دین و یا مذاکرات سیاسی صحبت میکردند.

استوانه الحنا: مکانی که قبل از ساختن منبر، پیامبر آنجا میایستادند و به درخت خرمایی تکیه میکردند و خطبه میخواندند. زمانی که منبر ساخته شد و پیامبر بر روی منبر رفتند از آن تنهی درخت، نالهای برخاست. ستون حنّانه، یادگار آن درخت باوفاست. استوانه القرعه (مهاجرین) (عایشه): محلی که پیامبر فرمودند اگر مردم این زمین را میشناختند برای نماز خواندن در آنجا میان خود قرعه میانداختند.

صفه: محل اجتماع مهاجرینی که جهت یاری پیامبر و دین اسلام، خانه و شغل و کاشانه خود را رها کرده و به مدینه آمده بودند. آیه ۲۷۳ سوره مبارکه بقره شأن نزول این افراد است.

توصیه ها

- موقع توضیح دادن قسمتهای مسجدالنبی، زائران گروهبندی شوند تا موجب ازدحام و اذیت و آزار زائران دیگر فراهم نشود.
- یک ساعت مانده به بستن دربهای مسجدالنبی، بهترین زمان برای تشریف به همراه روحانی و معین جهت توضیح اماکن میباشد.
- کاروانهایی که معینه ندارند، روحانیون محترم

ص: ۷۳

- پوستر، بروشور، فیلم و ... از داخل مسجدالنبی تهیه کرده و به توضیح کامل و واضحتر مسجد پردازند.
- مشخصات حرم پیامبر (صلی الله علیه وآله) و درب خانه حضرت زهرا (علیها السلام) به طور کامل توضیح داده شود.
  - رعایت آداب زیارت و حضور قلب کامل داشتن.
  - توجه دادن به اینکه حیات و ممات پیامبر (صلی الله علیه وآله) و ائمه (علیه السلام) یکسان است، پس خود را در محضر پیامبر ببینند و آداب واقعی حضور در مقابل نبی اکرم (صلی الله علیه وآله) را داشته باشند.
  - آماده کردن زائران برای انقلاب درونی، چرا که مسجدالنبی بهترین مکان برای پاک شدن و پذیرفتن توبه است.
  - شناخت پیامبر و تأثیر آن در قبولی زیارت.
  - امتناع از بوسیدن دربهای حرم.
  - امتناع از بلند صلوات فرستادن.
  - ترک نکردن مسجد موقع اقامه نماز جماعت.
  - عدم استفاده از مهر و چوب و کاغذ ... موقع نماز.
  - اجتناب از پشت به حرم مطهر نشستن.
- از آنجایی که غالب زائران برای اولین بار به زیارت پیامبر (صلی الله علیه وآله) مشرف میشوند فرصت خوبی است برای روحانیون محترم کاروانها که عرفان زوار را به ساحت مقدس پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) زیاد نمایند. از مهمترین موضوعاتی که در آن مکان میتوان به آن اشاره نمود شفاعت میباشد. از دید شیعه شفاعت چه معنایی دارد؟ چه کسانی شفاعت

ص: ۷۴

کننده هستند، بیان آیات و روایات تأثیر خوبی برای زوار خواهد داشت. هم چنین برای زائران جوان دو یا سه شبهه از شبهات شفاعت و جواب آن بیان شود.

بقیع

توصیه ها

- حرم بودن بقیع و لزوم رعایت آداب حرم
- معرفی ائمه بقیع (حضرت امام حسن مجتبی (ع) - امام زین العابدین (ع) - امام محمد باقر (ع) - امام جعفر صادق (ع) . خوب است روحانیون بزرگوار در کنار مباحث مربوط به شناخت ائمه بقیع در خصوص جایگاه امامت در نگاه شیعه و مسائل پیرامون آن مطالبی را ارائه نمایند. و هم چنین در خصوص صحیفه سجادیه و ادعیه آن مطالبی برای زوار بیان گردد.
- شناخت سایر افرادی که در بقیع مدفونند (فاطمه بنت اسد- عباس عموی پیامبر- فرزندان و همسران پیامبر- عمه های پیامبر و ...)
- عنایت خاص حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) به آرمیدگان در بقیع.
- روحانیون محترم اعلام نمایند که زائران از دخیل بستن به پنجره های قبرستان جداً خودداری کنند. هم چنین از برداشتن خاک بقیع پرهیز نمایند چرا که موجب وهن و

ص: ۷۵

تمسخر شیعه میشود.

- از خواندن نماز در جلوی درب بقیع اجتناب کنند. به زائران توضیح داده شود که میتوانند نماز زیارات خود را در مسجدالنبی به جا آورند.

- از بوسیدن درب و شبکه های بقیع خودداری نمایند.

در خصوص بقیع روحانیون محترم کاروانها، به زائران تذکر دهند از خواندن زیارات و دعای توسل با صدای بلند اجتناب نمایند. بعضاً برادران مداح دیده شده موقع توسل با صدای بلند به ذکر مصیبت میپردازند که موجب عکسالعمل مأموران سعودی شده است. خوب است دربارهی فلسفه توسل به اهل بیت و معنی توسل مطالبی برای زائران جوان کاروان بیان شود. بی تردید مدینه بهترین جا برای تشریح و توضیح این گونه موضوعات خواهد بود.

- به زائران گفته شود که تنها برای آمرزش و ثواب به مدینه دعوت نشده‌اند. مدینه مدرسه خداست و محمد (صلی الله علیه و آله)، فاطمه (علیها السلام) و ... معلمان و مدرسان این مدرسه. آمرزش و ثواب و روا شدن حاجات، بهانه‌های است برای آمدن و آموختن چگونه زیستن. تأمل در زندگی آرمیدگان جاودان مدینه و بقیف به ما آموزد که برای سربلندی و سرفرازی در زندگی، فقط باید بندگی کرد.

ص: ۷۶

بخش ششم: وباز هم تجربه و توصیه**زائران****توصیه های کلی**

- تهیه کتابی جامع و ساده شامل اعمال واجب حج، مستحبات و ... برای زائران.
- تماس چهره به چهره با زائران در اتاقهایشان و گوش کردن حرفهای زائران و درد دلهایی که دارند. به دید بسیاری از شما روحانیون از راه های تبلیغ عملی ارتباط مستقیم و چهره به چهره است باید به سراغ زائرین برویم تا بتوانیم در تبلیغ دین موفق باشیم.
  - ضمن اینکه مسائل شرعی را بطور جدی آموزش داده و پیگیری میکنید از شدت اضطراب و استرس زائران بکاهید.
  - تاریخ و ساعت دقیق جلسات و ریز برنامه های عنوان شده در هر جلسه در جزوهای چاپ شده و از همان ابتدا به زائران داده شود.
  - ایجاد روحیه تعاون و همیاری بین زائران که نقش مهمی در پیشرفت کارها دارد، زائر باید توسط شما

ص: ۷۷

- روحانی محترم توجه شود که همه زائران به یکدیگر نیاز دارند و باید به یکدیگر کمک کنند.
- شناسایی و تفکیک زائران تحصیل کرده جهت کمک به سایر زوار.
  - تفکیک زائران مسن و معذور از سایر زوار. در بخش انجام اعمال، ابتدا زائران غیر معذور و جوان برده شوند و بعد از انجام اعمال آنها، معذورین و افراد بیمار و مسن به همراه کسانی که اعمالشان را انجام داده‌اند برده شوند.
  - باید کوشید که مشکلات زائران برطرف شود و در مواردی که میسر نمیباشد لااقل با آنها باید اظهار همدردی نمود.
  - تعیین همراه برای زائران مسن و بیمار. زائران بیمار و مسن حتماً همراه داشته باشند تا دیگران به حرج نیفتند. چه بسا یک زائر مسن که همراه ندارد مشکلات زیادی برای کاروان ایجاد میکند.
  - یاد دادن برخی از کلمات و اصطلاحات موردنیاز عربی به زوار از قبیل: اجلس، امش، تفضّل، کم ریال و ... این اصطلاحات را مدیر میتواند با درخواست روحانی محترم کاروان در یک صفحه تایپ کرده و در اختیار زائران قرار دهد.
  - استفاده از زائران توانمند (خطاط، زبان‌دان و ...)
  - تهیه لیستی از خصوصیات علمی، سنی، هنری و شغلی زائران تا عنداللزوم از وجود آن استفاده مطلوب

ص: ۷۸

شود.

- احترام یکسان به زائران گذاشتن و عدم تبعیض بین آنان.

- دلجویی از زائران مسن و بیمار.

- گذاشتن صندوق پیشنهادات، انتقادات. هر شب توسط روحانی و مدیر، سئوالها و نظرها کنترل شود و پاسخ لازم در جلسات داده شود و یا در صورت لزوم در تابلو اعلانات نصب شود.

- همانطور که ملاحظه گردید این قسمت از توصیه ها از یک طرف به مدیر محترم ارتباط پیدا میکند و از طرف دیگر به روحانی محترم کاروان که میطلبد هر دو با هماهنگی با یکدیگر مشکلات بوجود آمده را برطرف نمایند. تجربه ثابت نموده است که هر چقدر این هماهنگیها بیشتر باشد آثار موفقیت و رضایت زائران بیشتر خواهد بود.

زائران جوان و تحصیلکرده ها

باید اعتراف نمود که جوانان، جوانه های سبز و شکوفه های دلپذیر درخت زندگی و حیات انسانیانند. بتردید پویایی و تداوم حیات اجتماعی، سیاسی و دینی یک ملت مرهون ایثار گریها و تکاپوی فکری و عملی و تلاش نسل جوان میباشد. اهتمام نسبت به جوانان، جایگاه آنان، و بیجگیهای آنان، نیازهای شخصیت آنان

ص: ۷۹

موجبات توفیق بیشتر مسئولین اجرایی سازمان، بخصوص روحانیون محترم خواهد بود. اگر ما روحانیون بتوانیم با رویکردی تعاملی و فرآیندی، گرایش جوانان را در ایام حج به معارف و اسرار بیشتر نماییم، قدم بزرگ را در رشد و تعمیق باورهای دینی آنان برداشتیم. باید لیستی از کتابها و جزوات اعتقادی در حوزه مسائل کلام اسلامی در دست داشته باشیم تا در صورت لزوم با معرفی کتاب، به آنان زمینه مطالعه بیشتر را در مسائل اعتقادی برای آنان فراهم نماییم. روشهای دعوت ما برای نسل جوان باید بر اساس موعظه حسنه، حکمت و جدال احسن باشد. باید شور و شعور دینی آنان را با تذکر، انگیزش، تفکر، زیاد نمود. باید هسته های دینی مخصوصی در ایام حج و حتی قبل و بعد از حج با این نسل برقرار نمود.

توصیه ها

- برقراری جلسات ویژه جوانان و تحصیل کرده ها
- طرح بحثهای اعتقادی، سیاسی و تفسیری جهت پاسخ به سؤالات جوانان.
- آموزش مستحبات و خواستن از آنها برای انجام آن، چرا که از نیروی جوانی خود وشکر این نعمت باید استفاده خوبی بکنند.
- آموزش نماز شب و اصرار بر خواندن آن.
- آموزش نوافل و ...
- برگزاری مسابقات کتابخوانی و اهداء جوایز به

ص: ۸۰

برندگان.

- معرفی کتابهای عقیدتی مناسب.

- تشویق و ترغیب به ختم قرآن، ختم صلوات و ...

- ذکر مسائل اعتقادی غیر از حج، شامل فلسفه عبادات، خویشتن داری و حفظ تقوی، ترک گناه چشم، ساده زیستی، پرهیز از

تجملات، پرهیز از غیبت و دروغ ... و پاسخگویی به شبهات اعتقادی آنان.

- شناساندن فرقه ضاله وهابیت و آگاه نمودن آنان از تبلیغات مسموم این گروه.

بانوان زائر

جلسات مخصوص خواهران زائر برگزار شود. اگر کارون معینه دارد بعهده ایشان و آلا خود روحانی حداقل چند جلسه برای خانمها داشته باشد. در این جلسات میتوان به موارد ذیل اشاره نمود.

- توجه دادن به نقش زن در اجتماع و نقش زنان در صدر اسلام و در خصوص مقام و منزلت حضرت زهرا (علیها السلام)، مریم،

هاجر، فاطمه بنت اسد و ... توضیح داده شود، مثلا میتوان این گونه مطرح نمود که:

- بخاطر وجود یک زن و دلجویی او کعبه شکافت و فاطمه بنت اسد وارد کعبه شد.

- آسیه و مریم برای پرستاری از فاطمه بنت اسد به درون کعبه راه یافتند.

ص: ۸۱

- مریم اول زنی که از خردسالی مورد توجه و عنایت خدا بود و از اطعمه بهشتی ارتزاق یافت و از روح الهی باردار گشت.
- شناساندن زنان الگو و اسوه، چون حضرت زهرا (علیها السلام) پاره تن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، اول مدافع ولایت، مادری نمونه در تربیت فرزند- حضرت آمنه، مادر گرامی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - حضرت خدیجه (علیها السلام) همسر باوفای پیامبر، تنها یاور قرین تنهایی و دلتنگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - حضرت زینب (علیها السلام) پرچمدار قیام عاشورا- اشاره به نقشهای تاریخی، سیاسی، اجتماعی و عبادی هر یک از زنان الگو- زنان صدر اسلام چون سمیه.
- توجه دادن خواهران زائر به مسئله حجاب که این امر به صیانت و شخصیت آنها میافزاید و بیان این نکته که خود عامل باشند و با زبانی لطیف و مهربان زائران دیگر را نیز به پوشش صحیح دعوت نمایند.
- ذکر فلسفه حجاب بطور آشکار و مستدل در یکی دو جلسه.
- سفارش به خواهران زائر برای عدم استفاده از لوازم آرایشی در تمام طول سفر و عدم استفاده از لباسهای نازک و بدنما و لباسهای تنگ و کوتاه.
- عدم استفاده از لباس احرام در زمان غیر احرام. در این باره باید توصیه های جدی صورت گیرد، که بعد از اعمال، خانمها با همان لباس عادی خود وارد مسجدالحرام

ص: ۸۲

و مسجدالنبی شوند و ضرورتی ندارد با لباس احرام در اجتماع حاضر شوند.

- حفظ سنگینی و وقار و متانت به هنگام خرید. می‌طلبد مدیران و روحانیون محترم تذکر اکید به زائران درباره نحوه برخورد با فروشندگان بدهند.

- حتی المقدور به تنهایی خرید نروند یا همراه محرمی باشند و یا به صورت جمعی با زائران دیگر خرید کنند.

- به تنهایی سوار ماشینهای عمومی نشوند (برای خرید و برای مشرف شدن به حرم) از سرویسهای عمومی هتل استفاده نمایند.

- از شوخی در حرمین شریفین و در راه و به هنگام خرید بپرهیزند.

- از ابراز صمیمیت و شوخی با عوامل خارجی هتل بشدت بپرهیزند.

- استفاده از حجاب کامل (چادر) در تمام طول سفر، از زمان سوار شدن به هواپیما تا پایان سفر و به خصوص موقع بازگشت ضروریتز بنظر میرسد، چرا که کوله بار معنوی سفر خویش را پر نموده است.

- پشت قبرستان بقیع جزع و بیتابی نکردن، نماز نخواندن، لعنهای بلند به دشمنان دین نفرستادن. در یادگیری احکام خاص خود نهایت جدیت را داشته باشند.

- با معینه های کاروان و پزشک جهت رفع مشکلات پیش آمده حتماً هماهنگی داشته باشند.

ص: ۸۳

- با جوراب نازک در سطح شهر (اماکن مقدسه و ...) تردد نکنند.

- موقع خرید از چانه زدنهای بیرویه که باعث کسر شأن و وهن شیعه و ایرانی میشوند پرهیز نمایند.

از جمله مسائلی که باید در جلسات خواهران بیان شود، مسائلی است که تحکیم جایگاه خانواده را به همراه دارد. باید به بانوان محترمه گوشزد نمود، خانواده جایگاه مهر و محبت، پایگاه انس و مودت و کانون اصلی تکوین شخصیت آدمی است. در اسلام خانواده، هسته اصلی و بنیادی اجتماعات و ضامن سعادت فردی و اجتماعی بشری است و نقش عظیمی را در تکمیل فرهنگ انسانی و توسعه تمدن بشری ایفا میکند. باید بیان نمود که بنای رفیع خانواده مبتنی بر تدبیر و تقدیر، احسان و اکرام، حلم و تحلم، مواظبت و محافظت است. متأسفانه در دهکده جهانی و در عصر رنسانس به بعد شاهد رشد فرهنگ اومانستی در جهان غرب میباشیم که این امر موجب شده است که مقام و منزلت زنان تا حدی زیادی در این نوع جوامع تنزل پیدا کند. ضمن آگاهی همسران و خواهران محترمه کاروانها از شرایط جدید جهان، بیان شود که همسران شایسته، بال همدیگر در پرواز به سوی ملکوت، غمخوار یکدیگر در سفر زندگی، و یاور در طاعت پروردگارند. پس بکوشند که با استفاه از برکات معنوی سفر حج زمینه های تعالی و معنوی همسران و فرزندان

ص: ۸۴

خود را بیش از پیش فراهم آورند.

اوقات فراغت زائران

- باید زائران در یابند که احیای قلوب و تطهیر نفوس در موانست الهی با قرآن و مداومت به فهم آیات قرآنی میباشد و در این میان وظیفه ما روحانیون معرفی و آموزش عظمت معانی و وجوه اعجاز قرآن به زائران میباشد.
- سفارش و تأکید فراوان بر ختم قرآن و هدیه کردن به ائمه معصومین. چرا که قرآن گنجینه رازها و اسرار خداوند است، نامه و سخن معبود و معشوق با عاشق است.
  - ذکر ثواب ختم قرآن در اماکن مقدسی چون مسجدالحرام و مسجدالنبی (صلی الله علیه و آله).
  - تشکیل جلسات گروهی برای ختم قرآن چه در هتل و چه مسجدالنبی و مسجدالحرام.
  - تشکیل جلسه قرآن در مسجدالحرام هم سبب جذب مسلمانان دیگر و احترام به ایرانیان میشود و هم باعث ارتباط برقرار کردن با آنها و رفع شبهاتی که در مورد ایرانیان دارند میگردد.
  - تهیه کارت برگ قرآن (۶۰ برگ که روی هر کدام نیم جزء از قرآن با ذکر سوره و آیه و صفحه) و هر شب در مسجدالحرام بین زائران کاروان تقسیم گردد و ظرف کمتر از نیمساعت یک ختم قرآن جمعی صورت میگیرد. همین

ص: ۸۵

کار در مسجدالنبی و در هتل هم انجام گیرد. کارتها و برگها بعد از جلسه برای مرحله بعد جمع گردد.

- حضور روحانیون بزرگوار کاروانها در جلسات ختم قرآن و در صفوف زائرین آثار بسیار خوبی در میان آنان ایجاد مینماید. باید به گونهای کارهای مربوط به کاروان را برنامه‌ریزی نمود که به شرکت روحانیون معظم در جلسات قرآنی خللی وارد نسازد. دومین راه پر کردن فراغت زائران، ختم صلوات است. ختم صلوات برای زائران بیسواد هم که قادر به تلاوت قرآن و دعا نیستند بسیار مفید است.

- توجه دادن به ثواب صلوات که خداوند متعال میفرماید: ان الله و ملائکته، یصلون علی النبی یا ایهاالذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیم

باید زائران را به ختم صلوات ترغیب نمود، استفاده از روایاتی که ذیلا اشاره میشود میتواند کمک کننده باشد: - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله): هر کجا هستیید بر من درود و صلوات بفرستید که صلوات شما به من خواهد رسید.

- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله): بخیلترین مردم کسی است که نام من نزد او برده شود و صلوات بر من نفرستد. امام صادق (علیه السلام): هر کس بر محمد و آل وی ده صلوات هدیه کند خداوند و فرشتگان صد بار بر وی درود میفرستند و اگر کسی صد صلوات بفرستد، خدا و فرشتگان در گاهش هزار مرتبه بر او صلوات میفرستند.

ص: ۸۶

- گوینده صلوات، با ذکر صلوات و با وقوف به مقام شامخ نبی اکرم (صلی الله علیه وآله)، پیامبر عظیم الشان را چراغ هدایت قرار داده و مسیر زندگی خویش را روشن مینماید و گناهان و اشتباهات قبل را مرتکب نشده و همواره برای راهیابی به یک زندگی صحیح از وجود پیامبر مدد میجوید. پس زائران به ختم ۲۴۰۰۰ صلوات تشویق و ترغیب شوند.
- میتوان این عناوین را برای هدیه کردن صلواتها در نظر گرفت:
- هزار صلوات تقدیم به حضرت محمد (صلی الله علیه وآله).
- هزار صلوات تقدیم به حضرت علی (علیه السلام).
- هزار صلوات تقدیم به صدیقه طاهره حضرت زهرا (علیها السلام).
- هزار صلوات تقدیم به امامان معصوم از امام حسن (ع) تا امام عصر (عج) هر کدام ۱۰۰۰ مرتبه.
- هزار صلوات جهت تعجیل و سلامتی در ظهور حضرت مهدی (عج).
- هزار صلوات برای شادی روح امام خمینی (ره).
- هزار صلوات تقدیم به ارواح شهدای اسلامی از صدر اسلام تا کنون، بخصوص شهدای انقلاب و جنگ تحمیلی ایران.
- هزار صلوات برای سلامتی و طول عمر مقام معظم رهبری.

ص: ۸۷

- هزار صلوات برای رفع مشکلات جوانان و حفظ آنان از شرور آخر الزمان و نقشه های دشمنان.
- هزار صلوات برای سلامتی خود و خانواده‌تان.
- هزار صلوات برای شفای عاجل بیماران بخصوص بیماران آشنا.
- هزار صلوات برای برآورده شدن حاجات و رفع گرفتاریهای مسلمانان، بویجه کسانی که به شما التماس دعا گفته‌اند.
- هزار صلوات برای شادی روح اموات و درگذشتگان به خصوص ذوی الحقوق.
- هزار صلوات برای نابودی کفار و منافقین و پیروزی مسلمین در سراسر جهان.
- سومین بخش از مسائلی که میتواند اوقات فراغت زائران را پربار و جهتدار کند، دعاست.
- باید روحانیون، زائرین بیت الله الحرام را توجیه نمایند که ادعیه، انسان را از ۰ لمتها بیرون میبرد.

آداب دعا

- ۱- با طهارت و رو به قبله باشد.
- ۲- دستها را بالا آورد.
- ۳- با صدایی بین جهر و اخفا باشد.
- ۴- در نهایت تضرع و خضوع و خشیت باشد.
- ۵- به اجابت دعای خود اطمینان و یقین داشته باشد.
- ۶- در دعا و درخواست خود اصرار نماید.

ص: ۸۸

- ۷- باتمام همت و اندیشه‌ی خود، رو به خدا آورد و از غیر او قطع امید کند، که این امر سبب اجابت دعاست.
- ۸- هنگام دعا گریه کند و دیگران را نیز شریک دعاهای خود کند.
- دعا سلاح مؤمن و وسیله قرب او به خداست.
- دعای همراه با اشک و توبه و انابه، بالهای صعود مؤمن به عرش الهی است.
- تشویق زائران به خواندن ادعیه روز و زیارات روز.
- تشویق زائران به خواندن ادعیه صحیفه سجادیه، مناجات خمس عشر، به خصوص مناجات تأئین و مناجات علی (علیه السلام) در مسجد کوفه.
- تشویق زائران به خواندن زیارت جامعه، دعای کمیل، ندبه و ...
- تشویق زائران به توجه در معانی اذکار و ادعیه.

توصیه‌هایی پیرامون اعمال

آنچه را که زائران معمولاً از روحانیون بزرگوار کاروانها انتظار دارند، همراهی کردن در اعمال میباشد، به گونه‌ای که زائر احساس کند تمام اعمال خود را انجام داده است. نکته دیگر بر حذر داشتن زائران از اضطراب و دلهره میباشد. متأسفانه دلهره و اضطراب در بعضی از زائران، چه بسا مانع انجام درست اعمال میشود که رفع این مشکل بر عهده روحانیون میباشد.

ص: ۸۹

احرام

- احرام خانمهای معذور، از هتل با نذر باشد (خانمهایی که همسرانشان حضور ندارند یا دارند باید توجیه شوند)
- احرام آقایان در قسمت مرکزی و اصلی مسجد شجره باشد و لازم نیست که زائران را در مسجد بگردانند.
- بهترین زمان تأثیر گذاری معنوی در زائران، موقع احرام بستن و تلبیه گفتن است در مسجد شجره یا حجفه این فرصت را از دست ندهید و احرام را با عجله و شتاب به پایان نبرید.
- نیت موقع احرام بسیار اهمیت دارد از نیت تک تک زائران و تلبیه آنان مطمئن شوید.
- احتیاطاً ترجمه تلبیه را هنگام محرم شدن بیان کنید که زائران درک کنند که چه میخواهند انجام دهند.

طواف

- قبل از شروع طواف، از زمان شستشوی اطراف بیت مطلع شوید تا در وسط طواف با مشکل مواجه نشوید.
- طواف واجب را بعد از نماز صبح انجام دهید و از طواف در شب اجتناب کنید.
- زائران برای طواف واجب به دو دسته تقسیم میشوند کسانی که مرجعشان کل مسجدالحرام را مطاف میدانند و کسانی که فقط بین مقام و کعبه را مطاف میدانند. هر دسته

ص: ۹۰

در مطاف خود حرکت کنند و دستهی اول را در شلوغی مطاف بین کعبه و مقام برای طواف نیاورید. این عمل باعث میشود که مشکلات طواف کمتر شود. ضرورتی ندارد زائری که مرجع او مطاف را کل مسجد الحرام میدانند، طواف را بین مقام و کعبه انجام دهد.

- سالمندان و بیماران را به همراه کل کاروان برای طواف نیاورید. بعد از انجام اعمال همه، به زائران بیمار و سالمند برسید.

- قبل از شروع اعمال، جایی برای تجمع و برگشتن، معین شود تا زائران بعد از اعمال و خستگی زیاد گم نشوند.

- بعد از اتمام عمل، از درستی اعمال همه یقین حاصل نمایید.

- برای جلوگیری از شک در تعداد اشواط از نام ائمه مدد خواسته در شوط اول یا علی (علیه السلام) یا علی (علیه السلام)، دوم یا

حسن (علیه السلام) یا حسن (علیه السلام) و ... همینطور شوط هفتم به یا باب الحوائج یا موسی بن جعفر (علیه السلام) ختم شود.

- برای داخل شدن به مطاف به علت کمتر بودن ازدحام جمعیت، از طرف رکن حجرالاسود اقدام کنید. یعنی نیم شوط قبل از

محاذات حجرالاسود و این نیم شوط به نیت طواف نمیشود.

- قبل از شروع طواف، احتمال جدا شدن از یکدیگر را به زائران کاروان دهید و از بلد بودن نحوه عمل تک تک آنها اطمینان

کسب کنید و بعد از طواف، نماز را پشت مقام

ص: ۹۱

خواننده و قرار دسته جمعی را بگذارید.

- به بانوان تذکر داده شود که مقنعه شان محکم باشد و آستین لباسشان کشدار باشد تا آستینها بالا نرود.
- انجام طوافهای مستحبی به صورت دسته جمعی با خواندن دعای مشمول و مناجات علی (علیه السلام) در کوفه و ابوحمزیه برای زائران بسیار شیرین است.
- طهارت در طواف واجب است.
- زائران باید در طواف با اراده خود گام بردارند و خود را به سیل جمعیت نسپارند.

نماز طواف

- نماز طواف، باید پشت مقام خوانده شود. اگر بواسطه زیادی جمعیت نتواند پشت مقام بخواند در یکی از دو طرف آن نزدیک مقام بجا آورد.
- نماز طواف مستحب را در هر جای مسجدالحرام میتوان خواند. فضا را برای نماز واجب دیگران تنگ نکنیم.
- از صحت حمد و سوره زائر اطمینان حاصل کنید.
- در تصحیح نماز زائر، فقط به حمد و سوره اکتفا نشود. ذکر رکوع و سجود و تشهد و سلام نیز کنترل شود.
- در صورتی که به صحت نماز زائر شک دارید، خودش بخواند و نایب هم بگیرد. نایبها از قبل معین شوند و حتماً نایب هم نماز را بخواند، بعد وارد عمل دیگر (سعی صفا و مروه) شود.

ص: ۹۲

- حتماً نماز طواف بعد از طواف خوانده شود و فاصله زمانی زیادی نیفتد بطوری که عرفاً بگویند بعد از طواف نخوانده است.
- حتماً نماز قبل از سعی باید خوانده شود.

سعی صفا و مروه

- قبل از انجام سعی از آب زمزم نوشیده و به سر و صورت و سینه خود بریزد و دعاهای لازم را بخواند.
- مشخص کردن محدوده‌ی بین صفا و مروه برای زائران- لازم نیست به بالای کوه صفا و مروه بروند و لازم نیست پای خود را به کوه بزنند. وقتی به سنگ فرشهای مسطح در سعی رسیدید، آن شرط تمام شده است.
- سعی از صفا شروع میشود و به مروه خاتمه مییابد.
- سعی در طبقه دوم چون بالاتر از دو کوه است، کفایت نمیکند.
- نشستن و استراحت کردن و رفع خستگی بر صفا و مروه و بین آنها جایز است. ولی باید توجه داشت اگر در بین سعی باشد، از همانجا که قطع کرده باید ادامه دهد.

تقصیر

- تقصیر مکان معینی ندارد. لذا در عمره تمتع و عمره مفرده میتوان برای جلوگیری از ازدحام، روی کوه مروه تقصیر انجام نداد بلکه قدری اینطرفتر اقدام کرد.

ص: ۹۳

- تذکر به خانمها که از بیرون آوردن مو در مقابل نامحرم پرهیز کنند.
- تقصیر در عمره (تمتع و مفرده) زمان ندارد و لازم نیست فوری بعد از سعی انجام شود.
- تذکر داده شود که تا تقصیر نکرده است، محرمات احرام بر او حلال نمیشود.
- کسی که خودش تقصیر نکرده، از تقصیر موی دیگری پرهیزد.
- تراشیدن سر در عمره تمتع اشکال دارد.
- زمان تقصیر در حج بعد از قربانی است.
- حلق برای زنان کفایت نمیکند و باید تقصیر کنند.
- حلق در حج برای مردانی است که سفر اولشان باشد و برای زائران در سفرهای بعدی مستحب است.
- محل تقصیر یا حلق در حج، منی است.
- زمان حلق یا تقصیر تا روز سیزدهم ذی الحجه است اگرچه احتیاط، انجام آن در همان روز عید است.

توصیه های کلی در ایام تشریق

- همراه داشتن کارت شناسایی در مشاعر مقدسه.
- عدم تردد بی جهت و عدم خروج از چادرها، به علت مشابهت چادرها که امکان گم شدن زیاد میباشد.
- در منا به صورت گروهی برای رمی جمرات حرکت کنید و به چادرها باز گردید.

ص: ۹۴

- چون حرکتهای معمولاً به صورت پیاده روی است، از حمل بار اضافه (میوه و خوراکی و ..) پرهیز نمایید.
- هنگام غروب روز عرفه، وقتی همه چادرها یکبار جمع میشوند، شناخت موقعیت دشوار میشود در این موقع از محل خود دور نشوید.
- در صورت جدا افتادن از کاروان نهراسید با سایر کاروانهای ایرانی به سمت خیمه‌ها بیایید و بعد توسط امدادگران به خیمه خود هدایت شوید.
- از نوشیدن آب شیرهای مخصوص شست و شو و وضو خودداری شود.
- برای حلق حتماً از تیغهای شخصی استفاده کنید.
- پس از هر بار دستشویی، دست خود را با آب و صابون بشوید.
- رعایت افراد سالخورده و پیر را در مشاعر مقدسه بکنید.
- حفظ بهداشت محیط (از ریختن زباله و آشغالهای میوه و خوراکی در این اماکن جداً پرهیز نمایید) که بعضاً به این مورد توجهی نمیشود و آثار بسیار منفی و بدی در میان زوار ایجاد مینماید.
- از خوردن زیاد اجتناب کنید زیرا هم خواب آلودگی میآورد که سبب غفلت از عبادت و نماز و دعا میشود و هم به علت کمبود دستشوییها با مشکلات عدیده‌ای روبرو میشوید.

ص: ۹۵

- در زمان حرکت به مشعر، آب کافی به همراه داشته باشید.
- همواره برای تجدید وضو یک قوطی آب همراه داشته باشید تا در صورت چرت و خواب‌آلودگی نیاز به طی مسافت طولانی و شلوغ را نداشته باشید.
- از کفشهای طبی و یا دمپایی برای این ایام استفاده نمایید.
- اگر باید عینکی بزنید، بند عینک را حتماً وصل نمایید تا چنانچه در اثر ازدحام، عینک شما افتاد، از بین نرود.
- حتماً چادرهای خود را علامت گذاری کنید.

عرفات

- وقوف در عرفات از ظهر روز نهم است لذا زمان حرکت طوری تنظیم شود که حجاج قبل از ظهر در عرفات باشند.
- رفتن در شب به طرف عرفات، مزایای استفاده از خنکی هوا، نبود مشکل استظلال، عدم نگرانی به موقع نرسیدن را دارد.
- توصیه به زائران جهت همراه داشتن قرآن و مهر.
- تأکید به زائران که بهترین مکان برای آموزش گناهان و توجه به حضرت حق و استغفار، عرفات است و این فرصت را مغتنم شمارند.
- در وقوف عرفات، بعلت نزدیک بودن چارها به

ص: ۹۶

- یکدیگر، تدابیری اتخاذ شود تا هر ۲ یا ۳ کاروان برای جلوگیری از تداخل صوت با هم دعا بخوانند.
- مطلع شدن زائران از مشکلات و سختیهای وقوف در عرفات و مشعر و منی.
- بهتر است تدابیری پیشینی شود که بجای پتو از پتوهای خواب کم حجم و قابل حمل استفاده شود.
- تشویق زائران به شرکت در مراسم براءت از مشرکین.
- تشویق زائران به خواندن نماز عید در روز عید قربان.
- تشویق زائران به خواندن دعای عرفه.
- جمع کردن زائران هنگام ظهر برای نیت وقوف.
- برای چادرهای خانمها، حتماً حفاظ و پردهای مطمئن لحاظ شود.
- برای دستشوییها و وضوخانه ها نیز پرده نصب شود.
- از دادن دوغ و میوه سرد (خیار و ...) که باعث خواب آلودگی زائران میشود باید شدیداً پرهیز کرد.
- اتوبوسهای زائران خانم از عرفات به سمت منا باید مستقل از آقایان باشد.

مشعر

- حرکت دادن زائران از عرفات به مشعر طوری باشد که به موقع برسند.
- پیاده روی به طرف مشعر در جهت کاستن حجم ترافیک بسیار مؤثر است. (دورترین طریقها هم بین ۶-۴

ص: ۹۷

کیلومتر است لذا ۶ کیلومتر پیاده روی برای جوانان و زائران سالم مشکلی نیست).

- برای بیماران و بانوان، وقوف اضطراری مشعر حتماً لحاظ شود.

- مسیر پیاده روی عرفات به مشعر را روی نقشه مشخص کرده و در اختیار کاروانها قرار دهند.

- وقوف چند دقیقه‌ای بانوان و بیماران در مشعر در شب عید، چند دقیقه آنها را از ماشین پیاده کرده توضیحات لازم پیرامون مکان را به آنها بدهید تا آنها هم نسبت به این مکان آگاهیهای لازم را درک کنند و سنگهای رمی را از آنجا جمع کنند و خاطره خوبی برایشان بماند.

- حد مشعر از سوی منا تا ابتدای وادی محسراست که فاصلهاش تا منا ۲۵ م است. آنطرف پل را هم شامل میشود. لذا برای جلوگیری از ترافیک و ازدحام میتوان آن سمت پل را برای وقوف انتخاب کرد که هم خلوتتر است و هم برای حرکت صبح مناسبتر میباشد.

- اصل وقوف در مشعر از اذان صبح تا طلوع آفتاب است.

- گفتن ذکر و جمع کردن سنگ برای رمی جمره از مستحبات مشعر است.

- بهتر است در مشعر در محلهایی توقف کند که بعد از وقوف بتواند سریعاً از محل خارج و به سمت منا رود.

- برای جمع آوری سنگ از کوه بالا نروید و از

ص: ۹۸

دستکشهای نایلونی استفاده کنید- از محلهای تمیز سنگ جمع کنید.

- اندازه سنگها بزرگ نباشد تا موجب جراحت و آزار دیگران نشود.

- بانوان همان شبانه که به سرزمین منا میرسند میتوانند رمی روز عید را انجام دهند.

- بیماران و معذورین از رمی در روز عید، میتوانند شبانه رمی جمره عقبه را انجام دهند.

- اولین کار واجب در منا در روز عید، رمی جمره عقبه است.

- بیتوته کردن در منا فرصت خوبی است که روحانیون، معین و معینه ها به اتفاق زائران، مناجات و دعای گروهی و جمعی خوانده

و به توبه و استغفار پردازند.

- نیت بیتوته در شبهای ۱۱ و ۱۲ ذی الحججه به صورت جمعی صورت گیرد.

- وقت بیتوته از غروب آفتاب تا نیمه شب میباشد.

- بهترین وقت برای انجام رمی جمره روز دوازدهم، از صبح تا هنگام ظهر است چرا که اهل سنت بعدازظهر رمی میکنند.

- کوچ به منا میتواند به صورت پیاده باشد چرا که هم سریعتر میرسند و هم میتوان با استفاده از بلندگو در بین راه به ذکر دعا و

مناجات پرداخت که از خستگی پیاده روی هم میکاهد.

ص: ۹۹

- در منا زائران تقسیم شوند، آنها که می‌خواهند شب دوازدهم برای انجام اعمال به مکه روند، معین و با نظارت و سرپرستی کسی فرستاده شوند و آنهایی هم که می‌خواهند بعد از رمی جمره روز دوازدهم بروند معین گردند.
- شب عید فقط معدورین و زنان به منا روند و ابتدا پیرها و بیماران را به چادر برده و نایب برایشان بگیرند سپس با بقیه برای رمی جمره بروید.
- بازگشت از منی در روز دوازدهم، از تونل ملک خالد به صورت پیاده روی بسیار آسان است.
- بانوان بدون عذر نمیتوانند روز ۱۱ و ۱۲ را شبانه رمی جمره کنند. فقط شب عید را میتوانند رمی شبانه انجام دهند.
- نظم و ترتیب و نظافت چادرها و محیط اطراف چادرها را به شدت رعایت کنید.
- برای ورود به چادرها حتماً از کیسه کفش استفاده کنید.
- زائران را با مسجد خیف که از مهمترین مساجد در منطقه‌ی مناست آشنا کنید. در این مسجد هفتاد پیامبر نماز خوانده‌اند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) خطبه حجۃ الوداع را در آن مکان خوانده است و مدفن حضرت آدم است. خواندن نماز در این مسجد بسیار فضیلت دارد.
- یکی دیگر از مسجدهای منا مسجد البیعه است. در جمره عقبه مکانی است که مسلمانان یثرب نخستین بار با

ص: ۱۰۰

پیامبر در مکه بیعت کردند.

- توجه داشته باشند که جمره عقبه، آخرین حد مناسبت و قبل از ظهر روز ۱۲ از مقابل آن نگذرنند.

- از صحت تمامی اعمال زائران در ایام تشریق یقین حاصل نمایید.

قربانی

۱- اعزام فردی آگاه و خبیره از کاروان به مسلخ جهت شناسایی قربانی. (غیر از فردی که وکالت برای قربانی دارد).

- وکیل میتواند قربانی معذورین و بانوان را که رمی شبانه کرده‌اند جلو بیندازند تا کارها به سهولت و بموقع انجام شود.

- ناظران ثابت در قربانگاه حضور داشته باشند، نظارت جدی بر ذبح و نوع گوسفند انجام شود. پرواضح است که گوسفند لاغر و معیوب کفایت از قربانی نمیکند.

- مسئولی که برای دریافت قربانی و تحویل کوپن به قربانگاه میرود، توجه داشته باشد که به ازای هر کوپن، یک گوسفند تحویل گیرد تا مشکلی بوجود نیاید.

- به ذابحین تذکر داده شود حتماً رو به قبله ذبح نمایند.

- قسمت ذابحین از سلاخین جدا شود تا به سرعت کار افزوده شود.

- کسی که حلق یا تقصیر نکرده و برای خودش هم ذبح

ص: ۱۰۱

نکرده میتواند برای دیگری ذبح کند.

- ذبح باچاقوی استیل کفایت از قربانی نمیکند. حتماً باید آهنی باشد.

- فرد نایی که در قربانگاه حضور دارد و خود محرم است باید دقت کند که لباسش با خون قربانی نجس نشود.

- به افراد نایب و ذابحین بعد از انجام کار کمک کنید تا پس از تطهیر کامل به چادر آیند و استراحت نمایند.

- برای قربانی حتماً نایب بگیرید. خود شخصاً به قربانگاه وارد نشوید. ضرورتی ندارد که همه زائران شخصاً به قربانگاه بروند.

اعمال مکه

پس از بازگشت از منا، اعمال مکه که به ترتیب عبارت است از: طواف، نماز طواف، سعی صفا و مروه، طواف نساء، نماز طواف نساء است باید انجام شود.

- رعایت ترتیب اعمال مکه ضروری است.

- اعمال مکه تا آخر ذی حجه وقت دارد، بنابراین برای معذورینی که نمیتوانند در شلوغی انجام دهند صبر کنند، پس از گذشت چند روز که خلوت شده اعمال را به جا آورند.

- از صحت عمل تمام زائران و انجام تمام اعمال آنها یقین حاصل کنید.

ص: ۱۰۲

بخش هفتم: در انتظار دیداری دوباره**وداع****الف - مسجدالحرام**

ادب وداع بیت: زائران هنگام وداع حالت بسیار متفاوت نسبت به هنگام ورود به بیت الحرام داشته باشند و احساس کنند که بزرگان و اولیای دین هم چنین بودند سپس طواف وداع نمایند.

طواف وداع: در هر دور به حجرالاسود و رکن یمانی که میرسد در صورت امکان استلام نماید وقتی به مستجار میرسد مستحبات آن را انجام دهد و هر چه میخواهد دعا کند و حجر را استلام نموده و یک دست بر حجر و دست دیگر به طرف درب کعبه گذاشته و حمد و ثنای الهی را انجام دهد و صلوات بر پیغمبر و آلش فرستد و دعای وداع را بخواند: اللهم صل علی محمد عبدک و رسولک و ... سپس از آب زمزم بنوشد و دعای ائبون تائبون عابدون لربنا حامدون الی ربنا متصلون راغبون الی ربنا راجعون ان شاءالله را بخواند.

ص: ۱۰۳

ب- مسجدالنبی

زائران با غسل زیارت و حالتی خاص وارد حرم شریف شوند و زیارات مخصوصه حضرت را بخواند و برای عاقبت بخیری خود و قبولی اعمال، دعا کرده و آرزوی سفر مجدد کند و برای پدر و مادر خویش دعا نمایند. نماز توبه نیز در کنار ستون توبه خوانده و استغفار کرده و آمرزش تمام گناهان را بخواهد.

ج- بقیع

بر سر قبور ائمه اطهار (علیهم السلام) آید و بسیار دعا کند و از خداوند تبارک و تعالی بخواهد که آخرین عهد و زیارت او نباشد و طبق نظر شیخ طوسی و سید بن طاوس این دعای وداع را بخواند: السلام علیک ائمه الهدی و رحمه الله و برکاته، استود عکم الله و اقرء علیکم السلام، امنا بالله و بالرسول و بما جئتم به و دللتم علیه، اللهم فاکتبننا مع الشاهدین.

قابل ذکر است که روحانیون محترم قبل از وداع با سخنانی پیرامون توبه، انابه و استغفار زمینه های بازگشت و تحول درونی زائران را فراهم آورند تا زائران در آخرین زیارت و آخرین طواف دست پر بازگردند و انبان معنوی سفرشان مملو از توشه گردد. انشاءالله

ره آورد سفر حج

رسول اکرم (ص) فرمودند: علامت قبولی حج آن است که انسان بعد از بازگشت از مکه دست از گناهان قبلی خود بردارد. - سعی کند که اعمال خود را با گناهان از بین نبرد که حفظ عمل از انجام عمل به مراتب سختتر است. به زائران خود بگوئیم مسؤلیتهای ما با اتمام حج، پایان نیافته بلکه شروع شده است. تولدی دیگر برای زندگی دیگر که مورد رضایت خداوند متعال باشد.

حال که سالک راه حقیقت شدید، بعد از انجام اعمال و زیارت رسول الله، حضرت زهرا (علیها السلام) و امامان بقیف وظیفه دارید برای دیگران الگو باشید و آنان را به سوی خدا دعوت کنید. بگوئیم که شما با خداوند پیمان بستید. بر وفای به عهد و پیمانی که با خدا بستید استقامت ورزیده و تا روز قیامت به آن ملتزم باشید.

اگر سفرتان این رهاورد را در پی داشت در بردارنده آثار زیاد اخروی است که ذیلا به بعضی از آنها اشاره میشود:

۱- راهیابی به بهشت: امام باقر (علیه السلام) فرمودند: هر کس به قصد زیارت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) حرکت نمود و زیارتش کند بهشت از آن اوست. (۱)

۲- بهرهمندی از شفاعت پیامبر: رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) خطاب

ص: ۱۰۵

به امام حسین (علیه السلام) فرمودند: فرزندم هر کس که در حیات و یا پس از مرگ، مرا زیارت کند یا آن که پدر و برادر و تو را زیارت کند این حق را بر من خواهد یافت که روز قیامت دیدارش کنم و از گناهان رهایش سازم. (۱)

۳- همسایگی با پیامبر (صلی الله علیه وآله) در قیامت: پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) فرمودند: کسی که مرا در حیات یا پس از مرگ زیارت کند روز قیامت در کنار من و همسایه من خواهم بود.

۱- من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۷۷، حدیث ۳۱۵۹.

ص: ۱۰۶

فهرست منابع

- ۱- قرآن.
- ۲- نهج البلاغه.
- ۳- حج، محسن قرائتی، تهران، نشر مرکز فرهنگی در سرایی از قرآن، ع ۷۷.
- ۴- صهباي حج، جوادی آملی، قم، نشر اسرا.
- ۵- حدیث ولایت، مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری، نشر مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۷۶.
- ۶- همراه با زائران خانه خدا، محمدتقی رهبر، تهران، نشر مشعر، ۸۱.
- ۷- رهنمودهای حضرت امام خمینی ره به روحانیون کاروانها، نشر حوزه نمایندگی ولی فقیه در حج، بیتا.
- ۸- تبلیغ دین از منظر دین، حمید نگارش، قم، نشر زمزم، هدایت، ۸۳.
- ۹- تفسیر نور الثقلین، حویزی، نشر موسسه التاريخ العربی، بیروت، ۱۴۲۲ ق.
- ۱۰- تفسیر مجمع البیان، علامه طبرسی، تهران، نشر ناصر خسرو، بیتا.

ص: ۱۰۷

۱۱- فرهنگ و تهاجم فرهنگی، تهران، سازمان مدارك فرهنگي انقلاب اسلامي، ۷۵.

۱۲- كشتي پهلوي گرفته، مهدي شجاعی، تهران، نشر مدرسه، ۷۵.

۱۳- اصول كافي، كليني، تهران، نشر اسوه، ۷۰.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

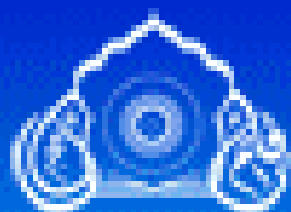
و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

